

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
ÚSTAV PEDAGOGIKY A SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

DAGMAR VLKOVÁ

VI. ročník – kombinované studium

obor: Pedagogika – správní činnost

CANISTERAPIE A JEJÍ VLIV NA ZLEPŠENÍ VZTAHŮ
VE SKUPINĚ DĚTÍ

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Drahomíra Holoušová, CSc.

Olomouc 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu, prameny a elektronické zdroje.

V Olomouci dne 13. 10. 2010

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala doc. PhDr. Drahomíře Holoušové, CSc. za odborné vedení diplomové práce, za cenné rady a připomínky. Za poskytnutou odbornou pomoc chci poděkovat Mgr. Jaroslavě Eisertové, PhDr. Jiřině Lacinové, MUDr. Miladě Betlachové a Mgr. Radce Kyzekové. V neposlední řadě děkuji pracovníkům Sdružení PIAFA ve Vyškově a pedagogickému sboru Základní školy Morávková ve Vyškově za umožnění absolvování canisterapeutické stáže.

*„Kolikrát si myslím, že kdyby lidé byli co k čemu,
že by leckde postavili psovi pomník místo bronzových vojevůdců na bronzových ořích, místo
kamenných velepánů zpodobňujících kohosi,
o jehož činech či zločinech nejbližší generace už neví nic
a leckdy nezná ani jeho jméno.*

U psího pomníčku by se nikdo nemusel ptát, za jaké zásluhy byl zbudován.

Za to, že pes má člověka rád.“

Jan Werich

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Vývoj osobnosti dětí se specifickými potřebami	12
1.1 Poruchy inteligence	13
1.1.1 Mentální retardace	13
1.1.2 Poruchy chování	14
1.1.3 Poruchy pozornosti	15
1.1.3.1 Poruchy pozornosti bez hyperaktivity (ADD)	15
1.1.3.2 Poruchy pozornosti doprovázené hyperaktivitou (ADHD)	16
1.1.4 Specifické poruchy učení	16
1.1.4.1 Specifická porucha čtení	16
1.1.4.2 Specifické poruchy psaní a pravopisu	17
1.1.4.3 Specifická porucha počítání	17
1.1.5 Nespecifické poruchy učení	17
1.1.6 Zařazování dětí se specifickou poruchou učení do skupiny vrstevníků	17
1.2 Prevence, intervence, poradenství, rehabilitace	18
1.2.1 Prevence	18
1.2.1.1 Primární prevence	18
1.2.1.2 Sekundární prevence	19
1.2.2 Intervence	20
1.2.3 Poradenství	20
1.2.4 Rehabilitace	21
2 Historie zooterapie	22
2.1 Terminologie v zooterapii	25
2.1.1 Zooterapie podle zvířecího druhu	25

2.1.2	Zooterapie dle metody	26
2.2	Formy zooterapie	26
2.2.1	Způsob práce	26
2.2.2	Složení pracovní jednotky	27
2.2.3	Počet zvířat	27
2.2.4	Počet klientů	27
2.2.5	Analýza cílové skupiny	27
2.2.6	Analýza zdravotního stavu, sociálních vazeb a dynamiky prostředí	27
2.3	Legislativní úprava vztahující se k praktikování zooterapie	27
3	Historie psa	29
3.1	Původ psa	29
3.2	Pes v dějinách lidstva	30
4	Canisterapie	33
4.1	Význam psa a jeho vliv na vývoj dětí	35
4.1.1	Význam psa	35
4.1.2	Vliv psa	36
4.1.2.1	Přímý vliv	36
4.1.2.2	Nepřímý vliv	37
4.1.3	Pes s posláním terapeuta – canisterapeutický pes	37
4.1.4	Výcvik canisterapeutického psa	39
4.1.5	Zkušební období	39
4.1.6	Předvýchova psa	39
4.1.7	Výcvik psa	40
4.1.8	Oblasti využití canisterapie	40
4.1.9	Socioterapie	40
4.1.10	Psychoterapie	40
4.1.11	Fyzioterapie	40

4.1.12 Speciální pedagogika	41
4.2 Metody canisterapie	41
4.2.1 Terapie za pomoci psa - AAT	41
4.2.2 Aktivita za pomoci psa - AAA	42
4.2.3 Vzdělávání za asistence psa - AAE	42
4.2.4 Krizová intervence za asistence psa - AACR	43
4.2.5 Programy využívající metody canisterapie	43
4.3 Cíle canisterapie	43
4.3.1 Rozvíjení citových schopností	43
4.3.2 Rozvíjení rozumových schopností	44
4.3.3 Rozvíjení pohybových schopností	44
4.4 Použití canisterapie	44
4.4.1 Canisterapie v ústavním zařízení pro děti	44
4.4.2 Canisterapie v domově důchodců	45
4.4.3 Canisterapie v zařízeních sociální péče	45
4.4.4 Canisterapie ve zdravotnickém zařízení	45
4.4.5 Canisterapie v domácím prostředí	46
4.4.6 Canisterapie jako součást výuky	46
4.5 Zásady canisterapie	46
5 Mezinárodní asociace a nadace	47
6 Seznam center v ČR zabývajících se terapií za pomoci zvířat	49
PRAKTICKÁ ČÁST	52
7 Úvod do praktické části	54
7.1 Sdružení PIAFA	54
7.1.1 Zázemí sdružení	54
7.1.2 Poslání sdružení	55
7.1.3 Cíl sdružení	55

7.1.4	Aktivity se psem - canisterapie	55
7.2	Základní škola Morávková ve Vyškově	56
7.3	Metoda pozorování	57
7.4	Canisterapeutická stáž	57
7.4.1	Charakteristika žáků	58
7.4.2	Stáž na Základní škole Morávková ve Vyškově	60
7.4.3	Zhodnocení průběhu skupinové canisterapie na ZŠ Morávková ve Vyškově	66
7.4.4	Výběr vzorku	67
7.4.4.1	Pozorování č. 1 – dívka D3	67
7.4.4.2	Pozorování č. 2 – chlapec Ch2	69
7.4.4.3	Pozorování č. 3 – chlapec Ch4	70
8	Vyhodnocení průzkumu	73
	ZÁVĚR	74
	SEZNAM LITERATURY, PRAMENŮ A ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ	76
	SEZNAM ZKRATEK	82
	ANOTACE	84

ÚVOD

Když nám před dvanácti lety zemřel starší syn, hledala naše rodina nějaké východisko z této těžké a „bezvýchodné“ situace. Všichni tři – mladší syn, manžel i já – máme rádi zvířata, zejména psy. Proto jsme se rozhodli alespoň částečně zaplnit prázdné místo právě tímto tvorem. Kvůli vyrovnané a přátelské povaze jsme si vybrali plemeno malý vendéenský hrubosrstý basset. Až později jsme se dověděli, že i tato rasa je využívána v canisterapii. Ukázalo se, že naše volba byla více než správná. Ve svízelné situaci nám nikdo nepomohl právě tak, jako on.

V době, kdy lidé stále častěji vyhledávají pomoc psychologa, sami netuší, že k jednomu z nejlepších psychologů a terapeutů patří právě pes. Díky pozitivnímu působení psa na psychický i fyzický stav člověka vznikl obor zvaný *canisterapie*, kdy psi mají přidělenou roli terapeuta. Název vznikl z latinského slova *canis* = pes a *therapia* = léčení. Pes má nejen schopnost „léčit“, ale působit jako jedna z forem sociální pomoci, která je založená na touze psa pomáhat svému pánovi, a to jak na „duši“, tak i na „těle“. Kvůli těmto vlastnostem psů jsem se začala zajímat o canisterapii.

Cílem mojí práce bude vysvětlit pojem canisterapie jako jeden z druhů zooterapie, která může působit na zlepšení vztahů ve skupině dětí, konkrétně u žáků se specifickými poruchami učení. Z tohoto důvodu jsem absolvovala šestidenní stáž u Sdružení PIAFA ve Vyškově, které mimo jiných aktivit, využívá canisterapii, jako jeden ze způsobů pomoci u nepřizpůsobivých dětí s problémovým chováním, u emocionálně a citově deprivovaných dětí a u dětí se specifickými poruchami chování a učení.

Práci jsem rozdělila na část teoretickou a praktickou.

V teoretické části se v první kapitole věnuji vývoji osobnosti dětí se specifickými potřebami, významu a vlivu psa na vývoj těchto dětí.

Ve druhé kapitole se věnuji historii zooterapie, jejímu členění podle druhu zvířat, způsobu práce a legislativní úpravě související se zooterapií.

V kapitole třetí popisují původ psa a jeho roli v dějinách lidstva.

Ve čtvrté kapitole vysvětluji pojem canisterapie, uvádím význam psa a jeho vliv na dětský vývoj. Seznamuji s metodami, cíli, použitím a zásadami canisterapie.

V kapitole páté uvádím seznam mezinárodních asociací a nadací, zabývajících se výzkumem harmonického soužití člověka a zvířat a v kapitole šesté seznam center v České republice využívajících terapii za pomoci zvířat.

Praktickou část zahajuje kapitola sedmá. V jejím úvodu seznamuji s posláním, cíli a praktickým využíváním canisterapie ve Sdružení PIAFA ve Vyškově. Dále stručně popisuji Základní školu Morávkova ve Vyškově, kde sdružení canisterapii praktikovalo. Po krátké charakteristice použité výzkumné metody uvádím konkrétní poznatky z absolvované stáže na základní škole. V úvodu stručně charakterizuji pozorované žáky. Pokračuji nástinem náplně jednotlivých canisterapeutických hodin s popisem her, které žáci absolvovali, a to jak společně se psy, tak i samostatně, kdy psi sloužili jako prostředek sloužící k psychickému uvolnění a navození příjemné atmosféry. V závěru této kapitoly sumarizuji výsledky pozorování tří vybraných žáků.

Osmá kapitola je věnována vyhodnocení průzkumu.

Ve své práci používám pojmy *dítě*, *žák* a *hráč*. Pojem *dítě* používám v případě, když popisuji vývoj osobnosti dítěte se specifickými potřebami. Pokud se věnuji školnímu prostředí, používám pojem *žák*. Při líčení her skupinové canisterapie označuji zúčastněné žáky jako hráče.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vývoj osobnosti dětí se specifickými potřebami

Psychický vývoj dítěte zahrnuje vznik a postupný rozvoj psychických vlastností a procesů. Změny probíhají v kvantitě i v kvalitě a směřují od jednoduchosti ke stále větší složitosti. Vývoj obecně chápeme jako přechod od méně dokonalého k dokonalejšímu. Až do dospělosti má charakter stále většího osamostatňování. Psychický vývoj neprobíhá plynule; období s mnoha změnami střídají období klidnější (latence), existují vývojové skoky a fáze stabilizování nově získaného. Psychický vývoj se člení do vývojových fází, které na sebe navazují. Přechod mezi jednotlivými fázemi není plynulý. Může dojít k tzv. „nezvládnutí vývojového úkolu“, kdy vzniká pravděpodobnost vývojové krize, kterou lze chápat jako napětí mezi dvěma vývojovými fázemi. Rozhraní mezi dvěma vývojovými fázemi signalizují vývojové mezníky, které se člení na:

- **biologické**, které jsou dané zráním, např. pohlavním dospíváním;
- **psychické**, které představují interakci genetických dispozic a učení;
- **sociální**, dané společností, v níž děti žijí.

K rozvoji některých vlastností nebo dovedností dochází v určité vývojové fázi, v tzv. citlivém období. Je to relativně přesně časově vymezené období. V této době je dítě ve zvýšené míře vnímavé k různým podnětům, např. navázání citového vztahu s matkou (mateřskou osobou). Pokud dítě neudělá pozitivní zkušenost s citovým vztahem během prvních měsíců svého života, bude později jen velmi obtížně rozvíjet schopnost navazování a opětování dalších vztahů. Zkušenosti z raného dětství sice mohou ovlivnit další psychický vývoj, ale důležité je i působení vlivů, se kterými se dítě setká později. Psychický vývoj je výsledkem vzájemného působení dědičných předpokladů a sociokulturních vlivů.

Sebepojetí a s tím související míra osobní autonomie se v průběhu psychického vývoje mění. Zpočátku se dítě cítí jako součást matky, později si uvědomuje, že je samostatnou bytostí. Postupně se odpoutává od vazeb k matce a k rodině. Začíná se zapojovat do společnosti, osvojuje si společenské chování, potřebné společenské znalosti a dovednosti, které mu okolní prostředí poskytuje.

Psychický vývoj podmiňuje vzájemné působení mezi zráním a učením. Zrání představuje podmínku pro připravenost k učení a k dalšímu vývoji. Učení je proces, u kterého dochází ke změně psychických procesů, vlastností a zkušeností, které mají trvalý charakter. Při vstupu dítěte do školy prvotní autoritu rodiče doplňuje učitel, později vrstevníci. Těmi dítě potřebuje

být akceptováno a pozitivně hodnoceno. V této fázi vývoje se u dítěte mohou projevit specifické poruchy, jako jsou poruchy inteligence, a to jak poruchy chování, pozornosti, tak i poruchy učení (Vágnerová, 2008, s. 30-35).

1.1 Poruchy inteligence

1.1.1 Mentální retardace

Mentální retardace (dříve užíván název oligofrenie nebo slabomyslnost) je vývojová porucha integrace psychických funkcí jedince, a to ve všech složkách jeho osobnosti, tzn. duševní, tělesné i sociální. Vzniká v období před narozením, nejčastěji vlivem onemocnění či špatné výživy matky, v období porodu a bezprostředně po něm při nedostatku kyslíku plodu, do věku 2 let jako důsledek onemocnění nebo jeho špatné výživy. Mentální retardace se člení nejčastěji dle následujících klasifikačních kritérií:

- **etiologická** – vrozené poruchy inteligence;
- **symptomatická** – typické příznaky se váží k typu osobnosti, ke vzhledu, k somatickému, psychickému a motorickému vybavení;
- **vývojová** – plyne ze znalostí vývoje intaktní (nepostížené) populace, ze zákonitostí, jimiž se vývojové procesy řídí;
- **podle závažnosti (stupně) postižení** - podle Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN 10).

Nejtypičtějším rysem je trvalé porušení poznávací schopnosti projevující se zejména v procesu učení. Je to stav charakterizovaný celkovým snížením intelektových schopností myslet, učit se a přizpůsobovat se svému okolí. Člení se na trvalý, vrozený nebo částečně získaný (do 2 let života). Hloubka mentální retardace se určuje pomocí tzv. inteligenčního kvocientu (dále IQ). Podle mezinárodní statistické klasifikace nemocí, kterou vydala Světová zdravotnická organizace, je struktura mentální retardace rozdělena do 6 stupňů:

- F 70	Lehká mentální retardace (dříve debilita)	IQ 69-50
- F 71	Středně těžká mentální retardace (dříve imbecilita)	IQ 49-35
- F 72	Těžká mentální retardace (dříve prostá idiocie)	IQ 34-20
- F 73	Hluboká mentální retardace (vegetativní idiocie)	IQ 19 a níže

- F 78 **Jiná** mentální retardace
- F 79 **Nespecifikovaná** mentální retardace

Stanovení stupně mentální retardace je nesnadné pro přidružené senzorycké, somatické postižení, těžké poruchy chování a pro autismus.

Mentální retardace může být vrozená nebo získaná. K pojmům používaným v souvislosti s mentální retardací patří i tzv. zdánlivá mentální retardace.

Vrozená mentální retardace je spojena s poškozením, odchýlnou strukturou nebo odchýlným vývojem nervového systému v období prenatálním, perinatálním nebo postnatálním do 2 let života. Z etiologických faktorů se nejčastěji uvádějí genové mutace a chromozomální aberace (tj. mutace, která zasahuje do chromozomů a mění jejich tvar a strukturu). Příčinami vzniku jsou v prenatálním období infekce, záření, hypoxie (snížený obsah kyslíku ve tkáních), úrazy matky, v perinatální období abnormalita plodu či porodních cest a v postnatálním období infekce, záněty mozku a úrazy.

Získaná mentální retardace, demence, je proces zastavení, rozpadu normálního mentálního vývoje, který je zapříčiněn pozdější poruchou, nemocí nebo úrazem mozku. Nejčastěji se jedná o zánět mozku, zánět mozkových blan, intoxikace, degenerativní onemocnění mozku, duševní poruchy.

Zdánlivá mentální retardace, nazývaná pseudooligofrenie, nepředstavuje skutečnou mentální retardaci. Dříve se používal pojem sociální debilita. Tento stav je způsoben vlivem vnějšího prostředí nikoliv poškozením (Pipeková, 2006, s. 269-271).

Ke stanovení diagnózy mentální retardace nestačí pouhé selhávání v inteligenčních testech. Děti musejí být posuzovány i z hlediska adaptivních schopností v jejich přirozeném prostředí vzhledem ke všem aspektům jejich života. Děti s omezenou intelektuální činností, které nejsou omezeny v oblastech adaptivních schopností, nemusí být diagnostikovány jako osoby mentálně retardované (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2009, s. 400).

1.1.2 Poruchy chování

„Jedním z nejvýznamnějších predátorů obtížného vývoje poruch chování je nefunkční rodinné prostředí, sociálně nepřizpůsobivé chování rodičů nebo vývoj dítěte v prostředí ohroženém sociálním vyloučením.“ (Ptáček, 2006, s. 10).

Poruchy chování v dětství představují poměrně rozšířený psychologický a psychiatrický jev. Základními projevy poruch chování jsou agrese, vandalismus, porušování pravidel, krádeže a lhaní. Aby toto chování mohlo být označováno jako „porucha“, musí jeho projevy trvat minimálně šest měsíců (Ptáček, 2006, s. 5).

Poruchy chování se dělí na *převládající poruchy chování* a *smíšené poruchy chování*. K převládajícím poruchám chování patří např. poruchy chování ve vztahu k rodině, nesocializované poruchy chování, socializované poruchy chování, poruchy opozičního vzdroru. Ke smíšeným poruchám chování a emocí se řadí depresivní porucha chování, reaktivní porucha přichylnosti v dětství, desinhibovaná přichylnost v dětství (porucha sociálních vztahů). Tyto poruchy se dělí do dvou skupin - na poruchy *se špatnou prognózou* a poruchy *s lepší prognózou*. U poruch se špatnou prognózou se jedná o poruchy, které jsou zpravidla trvalé a kontinuální. Kontinuita poruchy jde od poruch chování v předškolním věku, přes disharmonický vývoj osobnosti s nesocializovanou poruchou chování v adolescenci do disociální psychopatie v dospělosti. U poruch s lepší prognózou se jedná o poruchy, které jsou buď reakcí na určité prostředí, např. porucha chování ve vztahu k rodině, nebo vznikají při skupinových aktivitách – socializované poruchy chování (Hort a kol., 2000, s. 315-320).

1.1.3 Poruchy pozornosti

Poruchy pozornosti se dělí na poruchy pozornosti *bez hyperaktivity* (attention deficit disorder/ADD) a poruchy pozornosti *doprovázené hyperaktivitou* (attention deficit/hyperactivity disorder/ADHD). ADD/ADHD u dětí přetrvává, i když se během dospívání jednotlivé projevy chování mění.

1.1.3.1 Poruchy pozornosti bez hyperaktivity (ADD)

Tato porucha není patrná na první pohled. Děti se nechovají nápadně, nevyrušují. K charakteristickým projevům chování dětí s poruchou pozornosti bez hyperaktivity patří např.:

- snadnější rozptylování vnějšími podněty;
- problémy s nasloucháním a s plněním pokynů;
- potíže se soustředěností na dokončení úkolu;
- ztráta pozornosti – „zasměnost“;
- nedostatečné studijní dovednosti;
- potíže se samostatnou prací.

1.1.3.2 Poruchy pozornosti doprovázené hyperaktivitou (ADHD)

Děti s takovou poruchou se kromě výše uvedených znaků vyznačují i rysy spojenými s hyperaktivitou. K typickým projevům této poruchy patří:

- vysoká míra aktivity – neustálý pohyb, nevydrží setrvat na jednom místě;
- impulzivita a malé sebeovládání – stálé mluvení, skákání do řeči, okamžitá reakce bez přemýšlení, nedostatek předvídavosti ve fyzických činnostech;
- potíže s přechodem k jiné činnosti;
- agresivní chování, nepřiměřená reakce na drobné podněty;
- sociální nevyzrálost;
- frustrovanost (Riefová, 1999, s. 15-20, 31).

U hyperaktivních dětí často dochází k problémům i ve skupině vrstevníků. Nebývají příliš oblíbeny, dochází ke konfliktním situacím, a proto bývají často izolovány a šikanovány.

Na základě dlouhodobých studií bylo prokázáno, že problémy spojené s hyperaktivitou nemizí ani v adolescenci, mohou naopak vzrůstat. Tyto děti nebývají úspěšné ve škole, z čehož může plynout i selhání v jakémkoliv povolání. Mají problémy v mezilidských vztazích a existuje zde riziko zvýšeného asociálního chování (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2009, s. 675 – 677).

1.1.4 Specifické poruchy učení

Tyto poruchy jsou podmíněny narušením dílčích funkcí, které řídí, regulují a integrují různé projevy chování. Ke specifickým poruchám učení patří specifická porucha čtení, specifická porucha psaní a pravopisu a specifická porucha počítání.

1.1.4.1 Specifická porucha čtení

Specifická porucha čtení – *dyslexie* patří k nejčastějším poruchám učení. Lze ji definovat jako neschopnost naučit se číst. Příčinou dyslektických potíží mohou být:

- percepční poruchy: porucha zrakové percepce (zaměňování písmen), porucha sekvenční percepce (narušení schopnosti vnímat pořadí), porucha sluchové percepce (špatné rozlišování různého znění hlásek);
- poruchy pozornosti a paměti (vizuální pozornost a paměť);

- motorické potíže (narušená koordinace očních pohybů, porucha mluvidel).

1.1.4.2 Specifické poruchy psaní a pravopisu

Do této kategorie patří specifická porucha psaní – *dysgrafie* (neschopnost správného napodobení tvaru písmen) a specifická porucha pravopisu – *dysortografie* (narušení převodu kódu sluchového do kódu grafického).

1.1.4.3 Specifická porucha počítání

Schopnost rozlišovat kategorii počtu je vrozená. V některých případech dochází k neschopnosti naučit se počítat – *dyskalkulii*.

1.1.5 Nespecifické poruchy učení

Hyperaktivita a porucha pozornosti může vyvolat potíže, které se označují pojmem nespecifická porucha učení. Impulzivní a nepozorní žáci mívají horší školní prospěch, než by odpovídalo jejich inteligenci. Dosahují značných výkyvů ve výkonnosti. V krátkém časovém rozpětí dosahují nadprůměrných i podprůměrných výsledků (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2009, s. 671).

1.1.6 Zařazování dětí se specifickou poruchou učení do skupiny vrstevníků

Žáci postižení některou ze specifických poruch učení nejsou schopni pracovat na stejné úrovni jako ostatní žáci. Svoje nedostatky si uvědomují a opakované neúspěchy u nich často vedou ke zhoršení sebehodnocení a sebedůvěry, což může ovlivňovat mnoho faktorů. Jedná se např. o osobnostní vlastnosti, celkovou stabilitu, odolnost vůči zátěži, sociální podporu rodiny a dobrou sociální pozici mezi vrstevníky. Někteří takto postižení žáci si jsou vědomi vlastní neúspěšnosti, přestanou očekávat zlepšení svých školních výsledků a přestanou se snažit. Jiní žáci se specifickou poruchou učení nerezignují, vydrží pracovat, i přestože se musí potýkat s potížemi a dosahují menšího uspokojení.

1.2 Prevence, intervence, poradenství, rehabilitace

Děti jsou už od narození spojeny s procesem socializace. Cesta každého jedince je jiná a je spojena s různými riziky, překážkami a nástrahami běžného života. Tato rizika ovlivňují cestu dětí k dospělosti a promítají se i do jejich chování v nežádoucí formě. Ve společnosti existuje určitá část nedospělé populace, která se neumí přizpůsobit požadavkům svého okolí a svým chováním přestupuje akceptované společenské normy. Podle mezinárodní klasifikace jsou poruchy chování u dětí definovány jako opakující se a trvalý vzorec disociálního, agresivního a vzdorovitého chování, které porušuje sociální normy a očekávání přiměřená věku dětí (např. krádeže, rvačky, krutost vůči lidem a zvířatům, lhaní, záškoláctví, útoky z domova). A právě prevence, intervence, poradenství, rehabilitace mohou tyto poruchy eliminovat a těmto rizikům předcházet (Vojtová, 2008, s. 115).

1.2.1 Prevence

Prevence se dělí na primární a sekundární a je zaměřena zejména na žáky základních škol.

1.2.1.1 Primární prevence

Primární prevence se zaměřuje na prevenci sociálně patologických jevů, jako jsou např. šikana, užívání návykových látek, problémové vztahy v kolektivu, násilí, nezdravý životní styl, kriminalita dětí a mladistvých apod. Mimo jiné zahrnuje univerzální postup a nácvik chování při řešení problémových situací, do kterých se děti mohou dostat.

Programy primární prevence si vytváří školy na základě školního vzdělávacího programu a jsou zaměřeny na všechny žáky navštěvující jejich školu. Jsou v nich zastoupeny pokyny k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance, prevence sociálně patologických jevů a prevence k řešení šikany. Mezi nejčastější metody a aktivity školy související s primární prevencí patří:

- sociálně psychologické hry;
- besedy s odborníky;
- projekty a programy k určité tématice;
- kroužky a mimoškolní akce;

- společné pobyty dětí ve školním roce i o prázdninách;
- rozhovory s dětmi i jejich rodiči za účasti metodika prevence;
- spolupráce s orgány právní ochrany (Policie ČR, Magistrát - péče o rodinu a dítě) a dalšími organizacemi.

1.2.1.2 Sekundární prevence

Sekundární prevence je *zaměřena na děti v riziku*. Snaží se odvrátit poškození, které vzniklo působením rizikových faktorů na jedince. Cílem sekundární prevence je zabránění vzniku problému. Hlavní úkoly prevence jsou:

- identifikace rizikových faktorů - eliminace jejich rozvoje a vlivu, jejich odstranění;
- poznání charakteru problémů;
- zvyšování kompetencí pedagoga;
- pomoc jedinci orientovat se ve vlastním chování;
- odstraňování ohrožujících a škodlivých aspektů;
- pomoc sociálnímu okolí orientovat se v rizikové situaci (Vojtová, 2008, s. 136).

K nejdůležitějším faktorům prevence problémového chování, zvláště u dětí se specifickými potřebami, patří jasně sdělené požadavky na chování a práci, dostatek času věnovaného k vysvětlení toho, co je ve třídě přijatelné, jasná struktura vyučování a stanovení postupů, předvídatelnost a důslednost jednání učitele, častý nácvik žádoucího chování, jasné a spravedlivě stanovené důsledky nežádoucího chování, učitelovo porozumění, pružnost, trpělivost, předcházení problémům preventivními taktikami, učitelova pomoc na individuální úrovni apod. (Riefová, 1999, s. 31). K naplnění stanovených požadavků je důležité vytvořit bezpečné školní prostředí, dobré školní klima, ve kterém mohou žáci rozvíjet svoji osobnost.

Pro každou školu je jedním z úkolů zavedení jasných pravidel chování, jak je například stanovuje školní řád. Dle zákona č. 561/2004 Sb., *o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*, má žák povinnost dodržovat školní a vnitřní řád a předpisy a pokyny školy a školského zařízení k ochraně zdraví a bezpečnosti, řádně docházet do školy a vzdělávat se.

1.2.2 Intervence

Intervence je zaměřena na problémové krizové situace, na strategie, které děti využívají k jejich řešení. Intervenční proces je založený na dialogicko-kooperativním vztahu. Skládá se z více fází. Jsou to fáze poradenství, diagnostiky a samotného intervenčního zásahu, opatření a působení. Každá z těchto fází naplňuje specifické úkoly, současně se navzájem prolínají a doplňují.

K hlavním úkolům intervence patří:

- eliminovat, popř. odstranit, zdroje nežádoucích vlivů;
- probudit zájem, pohotovost, usměrňovat aktivitu;
- vytvářet důvěru, sebeúctu;
- posilovat pozitivní sociální vztahy dětí k sobě samým i k druhým;
- pomoci dětem orientovat se ve vlastním chování, v reakcích okolí i cíleně vytvořených situacích;
- motivovat děti k jiným modelům chování;
- zvyšovat odolnost dětí vůči negativním vlivům z okolí.

Intervenční opatření mají za cíl vytvořit u dětí rozdílné způsoby chování, než jaké měly před jejich zavedením. Odchylna v chování před zavedením intervence a po její aplikaci musí být zřetelná.

1.2.3 Poradenství

K vyřešení problémů lze zvolit i jiné přístupy poradenství, a to např. lékařské či odborné psychologické. Cílem poradenství dle Vojtové (2008, s. 115-116) je pomoci dítěti orientovat se v jeho životní situaci, která mu způsobuje problémy, prolomit z pohledu dítěte neřešitelnou situaci, která blokuje jeho výkonové a rozvojové potenciality, nastartovat intervenční procesy, připravit dítě pro intenzivní práci na změně jeho problémové situace ve prospěch žádoucího chování, pomoci mu zamyslet se nad tím, jak by se za daných okolností dalo nejlépe postupovat (Vojtová, 2008, s. 118-119).

Hlavním úkolem je pozorné naslouchání a odhalení podstaty okolností a problémů, zjišťování okolnosti případu a navržení postupu, který dítěti pomůže. Často je potřeba tyto úkoly opakovat, než se proces uzavře.

1.2.4 Rehabilitace

Opatření ve fázi rehabilitace navazují na intervenci a směřují ke zjištění poruchy samé a k jejímu odstranění i k omezení vedlejších negativních vlivů a souvisejících problémů. Rozhodující roli v nápravě poruch chování hraje změna subjektivního sebehodnocení dítěte.

Hlavními úkoly rehabilitace jsou:

- pomoci jedinci orientovat se v jeho sociálním prostředí;
- vytvářet prostor pro budování důvěry, sebeúcty a kvalitních vztahů se sociálním okolím;
- poskytnout korektivní zkušenost;
- pomoci vidět vlastní perspektivu;
- zprostředkovat sociální zážitky s cílem vytvoření pocitu kompetence;
- vytvářet nový systém hodnot;
- poznávat a vyhodnocovat chování, reakce jedince samotného a souvislosti těchto projevů;
- vytvářet příležitosti pro budování nových a žádoucích modelů chování (Vojtová, 2008, s. 122 - 125).

Ke způsobům rehabilitace sloužícím ke zmírnění dopadu, někdy i dokonce k odbourání těchto poruch, může sloužit i kontakt se zvířaty – *zooterapie*. Vztahem ke zvířatům si děti rozvíjí vědomí vlastní identity a stability. Dochází ke zklidnění, relaxaci dětí, zmírnění agresivního chování. K nejrozšířenějším druhům této terapie, která slouží nejen k rozvíjení pohybových schopností, ale i ke zlepšování psychického stavu, patří canisterapie (Petrů, Karásková, 2008, s. 25 – 28).

2 Historie zooterapie

„V českém jazyce neexistuje zvláštní pojmenování metody využití zvířete jako léčebného prostředku pro člověka. Anglosaská literatura používá označení „léčení prostřednictvím domácích miláčků (popřípadě léčení domácími miláčky)“ (Nerandžič, 2006, s. 15).

„Velmi zjednodušeně řečeno, pojmem zooterapie rozumíme pozitivní, až léčebné působení zvířete na člověka. Ať už nám jde o zlepšení paměti, motoriky, komunikace nebo zmírnění stresu, je zde zvíře v roli prostředníka, tzv. koterapeuta.“ (Velemínský a kol., 2007, s. 30).

Termín „zooterapie“ zavedla psycholožka Jiřina Lacinová v roce 1993 u příležitosti podání žádosti Sdružení Samaritán o grant Ministerstvu zdravotnictví ČR. Termín je dle Lacinové etymologicky nesprávný, ale šlo o vytvoření slova maximálně srozumitelného, neboť v té době se v České republice o oboru zooterapie nic nevědělo. Díky masivní popularizaci, kterou tomuto oboru Lacinová věnovala, se termín vžil a v současné době se vrací i ze zahraničí.¹

Historie člověka je vývojově spojena s historií domácích zvířat. V průběhu staletí se tak vyvinul určitý druh „sociální symbiózy“ člověka a zvířete. S rozmachem civilizace se však lidé vzdálili bezprostřednímu kontaktu s přírodou a se zvířaty, vztah lidí ke zvířatům se mnohdy zúžil pouze na vztah konzumní. Existence domácích zvířat je v současnosti samozřejmostí. Mohou vyvolávat pocit bezpečí, přátelskou atmosféru, důvěru a podporu. Už jen pozorování zvířat má kladný vliv na naše vnímání a na naši náladu. Dle harvardského biologa Edwarda Osborne Wilsona, tvůrce biofilní teorie (bio – příroda, philia – láska), je lidstvo součástí přírody, je to druh, který se vyvinul spolu s ostatními druhy, a proto podvědomě hledá styk se zbytkem života (1999, s. 359-360).

Zooterapie představuje metodu ucelené rehabilitace prostřednictvím živých zvířat, je to podpůrná léčebná metoda, která využívá interakce člověka a speciálně vycištěného zvířete. Pozitivně nepůsobí jen fyzický kontakt se zvířetem, ale i pouhá přítomnost zvířete v blízkosti nemocného.

¹ E-mailová odpověď Jiřiny Lacinové na můj dotaz týkající se vzniku pojmu zooterapie ze dne 14. 7. 2010.

Historie vzájemných vztahů mezi člověkem a zvířetem a léčebných vlivů zvířat na člověka je samozřejmě velice dlouhá. O pozitivním vlivu zvířat na člověka se dozvídáme už ze starověkých spisů.

Jak Trankovská (2003, s. 39) uvádí, první nepřímé zmínky o léčebném využití koně se objevily ve filozofických úvahách Marca Aurelia v jeho díle „Hovory se sebou“, které bylo napsáno v letech 171-179 n. l. na území dnešního Slovenska: *„Když se říká: Lékař mu přikázal jezdit na koni nebo studené koupele, anebo chodit naboso, celkem by se dalo říci: vesmírný pořádek mu nařídil chorobu, zmrzačení nebo ztrátu něčeho či něčeho podobného ... Přijměte tedy všechny příhody tak, jako ty léky, které předepisuje lékař ...*

... A za cosi podobného, jako je tvoje zdraví, pokládej i uskutečňování a naplňování toho, co vesmírný pořádek uznává za dobré.“ I když další písemné podklady z té doby pocházejí i od císařova osobního lékaře Galéna, nedá se hovořit o cíleném využívání koně k léčebným účelům. Další zmínky o léčebném působení koně nacházíme u Hippokrata, který propagoval léčbu pomocí jízdy na koni za formu gymnastiky, která stimuluje organismus a zmírňuje průběh nejrůznějších nemocí a chorobných stavů těla.

K nejčastějším druhům zvířat používaných k terapii patřili odedávna psi. Ty používali k léčení už staří Babylóňané. Babylonská bohyně zdraví a lékařství Gulu měla svoji psí smečku (Trankovská, 2003, s. 39).

Ve starověku byl pes rovněž s oblibou používán k léčení revmatismu pokládáním na postižená místa (Galajdová, 1999, s. 18).

Nasazování zvířecích pomocníků jako doplňkové terapie při léčbě zdravotně postižených je historicky zaznamenáno od 8. do 9. století v Gheelu (na území dnešní Belgie).

Jako vědní obor začala být zooterapie používána od 18. století. V 90. letech 18. století, byla v Anglii (v Yorkshiru) založena „Společnost přátel kliniky York Retreat pro duševně nemocné“. Doktor Wiliam Tuke vyšel z předpokladu, že kontakt s domácími zvířaty může mít příznivý vliv na duševně choré (Melichárková, 2006, s. 72).

V armádě Napoleona Bonaparte pes vyhledával na poli raněné vojáky, aby jim byla včas poskytnuta první pomoc.

V letech 1867-1875 zahájil svou činnost domov pro lidi s epilepsií v německém Bielefeldu, kde se jeho součástí stali již od začátku, mimo koček, ptáků a koní, také psi.

Poprvé byla zvířata použita v nemocnicích ve Spojených státech amerických v roce 1919, a to pro rozptýlení pacientů.

Druhé známé použití zvířat v amerických nemocnicích probíhalo ve spolupráci s Červeným křížem za 2. světové války v sanatoriu pro lehce zraněné letce v Pawlingu v New Yorku. Zvířata úspěšně udržovala mysl rekonvalescentů v aktivitě a odváděla tak jejich myšlenky od války a jejich zranění (Galajdová, 1999, s. 26).²

V roce 1966 založil nevidomý Erling Stordahl se svojí ženou Annou rehabilitační centrum pro zdravotně postižené v norském Beitostolenu. Důležitou součástí terapie zde tvořili také psi.

Vědecký základ zooterapie položil americký psychiatr B. M. Levinson v 70. letech minulého století. Zjistil, že zvíře, i když nemůže vyléčit, působí jako sociální katalyzátor a tím může být cenným pomocníkem canisterapeuta při léčení emocionálně narušených dětí, který zahajuje a podněcuje společenský kontakt. Přítomnost domácího zvířete během sezení usnadňovala kontakt s nekomunikativními pacienty. Levinson usiloval o to, aby byla vybírána a cvičena zvířata pro tuto terapii podle určitých kritérií. Poprvé použil termín „The dog as Co – Therapist“ – pes spoluterapeut, spolupracovník (Levinson, 1997, s. 37-43, Galajdová, 1999, s. 26-27).

Metodologie zooterapie jako nové vědní disciplíny – Petfacilitated therapy – *zvířaty podporované terapie* – vznikla až v roce 1982. Začaly vycházet publikace týkající se této problematiky. V té době došlo k rozlišování mezi tzv. Animal Assisted Activities (*AAA – činnosti za účasti zvířat*) a Animal Assisted Therapy (*AAT – terapie pomocí zvířat*). Výběr zvířat byl zpřísněn, byly vypracovány metodiky výcviku zvířat i školení canisterapeutů, zavedly se zkoušky jejich znalostí a zkoušky povahy a dovedností zvířat. Prohloubila se rovněž spolupráce s psychology, pedagogy, logopedy, lékaři, rehabilitačními pracovníky, s rodiči postižených dětí, ale také s kynology a veterináři (Galajdová, 1999, s. 27).

V roce 1990 vznikla mezinárodní organizace IAHAIO (International Association of Human – Animal Interaction Organizations), která sdružuje jednotlivé národní organizace pracující v oblasti terapeutických programů se zvířaty.

² Během 2. světové války využila schopností psa i Irena Sendler, polská sociální pracovníce a jedna z vůdčích osobností polského protinacistického odboje. K záchraně 2 500 dětí z nacistického ghetta využila schopností psa, kterého naučila štěkat, když auto s ukrytými dětmi projíždělo branou. Štěkot měl odvést pozornost vojáků a „zamaskovat“ případné zvuky dětí (<http://www.nazorne.cz>).

2.1 Terminologie v zooterapii

Pro přesnou představu, co se skrývá pod pojmem zooterapie, definuje Velemínský a kol. 10 základních kritérií - zooterapie dle zvířecího druhu, dle metody, formy zooterapie, způsobu práce, složení pracovní jednotky, počtu zvířat, počtu klientů, analýzy cílové skupiny, analýzy zdravotního stavu a analýzy sociálních vazeb a dynamiky prostředí (2007, s. 30 – 31).

2.1.1 Zooterapie podle zvířecího druhu

Zooterapie se dělí do podskupin, které nesou jméno podle zvířete, kterého se k terapii využívá. Patří sem např. hipoterapie, canisterapie, felinoterapie, ornitoterapie, terapie za pomoci malých domácích zvířat (Velemínský a kol., 2007, s. 30, Petřů, Karásková, 2008, s. 7).

- **Hipoterapie** - je metoda fyzioterapie využívající přirozený pohyb koně v kroku jako stimul a rehabilitační prvek. Hiporehabilitace je moderní rehabilitační metoda s komplexním bio-psycho-sociálním působením na lidský organismus. Přenášením pohybu koňského hřbetu na lidské tělo dochází ke stimulaci centrálního nervového systému. Přejímání motorického pohybu ovlivňuje svalový tonus a zdokonaluje pohyb člověka v prostoru (<http://cs.wikipedia.org>, Velemínský a kol., 2007, s. 213).
- **Canisterapie** - ve volném překladu znamená terapii pomocí psa. Tato terapie využívá pozitivního působení psa na zdraví člověka. Uplatňuje se zejména jako pomocná psychoterapeutická metoda při řešení různých situací v případě, že jiné metody nejsou účinné nebo použitelné. Jedná se např. o navazování kontaktu s pacienty, kteří obtížně komunikují, při práci s citově deprivovanými dětmi, s autistickými dětmi, s mentálně postiženými, v logopedické a rehabilitační praxi, při výskytu apatie, u dlouhodobě nemocných dětí nebo jako součást komplexní terapie v geriatrii apod. (<http://cs.wikipedia.org>, Velemínský a kol., 2007, s. 54).
- **Felinoterapie** - staví na podobných principech jako canisterapie. Základem je využití vrozeného daru empatie, intuice a léčivé energie koček. To může dokázat člověku zapomenout na bolest a utrpení, navozovat duševní harmonii, napomáhat nalézt ztracenou duševní rovnováhu, vytvářet nový smysl života (www.svetzvirat.cz, Velemínský, 2007, s. 259).

- **Ornitoterapie** – využívá inteligence a schopností zejména papoušků. Papoušci jsou ideálním druhem pro zlepšení duševní rovnováhy člověka a zmírnění emotivních pochodů (Velemínský, 2007, s. 282).
- **Malá zvířata** – např. králík, morče, činčila apod. Využívají se k prolomení komunikačních bariér u dětských pacientů s autismem, k podpoře u myalgické encephalomyelity (chronický únavový syndrom) a efektivního mutismu (ztráta řeči na neurotickém podkladě). Tato zvířata se nechají hladit, jejich hladká srst vyvolává pozitivní taktilní (dotekové) podněty (Velemínský a kol., 2007, s. 292).³

2.1.2 Zooterapie dle metody

Existují 4 metody zooterapie, které lze používat samostatně, popř. je vzájemně kombinovat. Jedná se *aktivitu za pomoci zvířat (AAA)*, *terapii za pomoci zvířat (AAT)*, *vzdělávání za pomoci zvířat (AAE)* a *krizovou intervenci za pomoci zvířat (AACR)*.

2.2 Formy zooterapie

K formám zooterapie patří návštěvní program, jednorázové aktivity, pobytový program, rezidentní program, zásah krizové intervence, popř. jejich kombinace.

2.2.1 Způsob práce

Práce se zvířaty lze provádět buď formou samostatné práce, kdy se jedná o práci jednoho zooterapeutického týmu, nebo formou spolupráce, kdy se na zooterapii podílí více týmů.

³ Nejrozšířenější terapií je hipoterapie a canisterapie. Rozdíl mezi hipoterapií a canisterapií tkví v tom, že hipoterapie využívá terapeutické jízdy na koni k nácviku chůze, prostorové orientaci a správného držení těla prostřednictvím stimulace posturálních svalů pohybem koně. Psychosociální terapie je druhotná a omezená hlavně na vytváření pozitivního sebehodnocení a navazování vztahů ve skupině za pomoci koně. Canisterapie klade důraz především na řešení problémů psychologických, citových a sociálně-integračních a působení na fyzické zdraví je u ní druhotné a zahrnuje spíše složku motivace k rehabilitaci a povzbuzení imunity prostřednictvím psychiky (Galajdová, 1999, s. 24). Canisterapie se může stát součástí hipoterapie. Před jízdou na koni se klient uvolní hrou se psem, svaly se prohřejí. Dochází ke zmenšení strachu z „velkého“ koně. Lze lépe navázat spolupráci s canisterapeuty. Po hipoterapii je dobré nechat doznít účinky při relaxaci se psem (Podrapská a kol., 2000, s. 6-7).

2.2.2 Složení pracovní jednotky

Pracovní jednotka se může skládat buď ze zvířete + zooterapeuta + klienta nebo zvířete + zooterapeuta + klienta + personálu, popř. dalších pomocníků.

2.2.3 Počet zvířat

Při zooterapii lze používat buď jedno zvíře nebo více zvířat.

2.2.4 Počet klientů

Počet klientů se liší podle toho, zda se jedná o individuální zooterapii určenou jednomu konkrétnímu klientovi, nebo skupinovou terapii, která probíhá pro více klientů najednou.

2.2.5 Analýza cílové skupiny

Analýza dle cílové skupiny se provádí podle věku, pohlaví, diagnózy, vzdělání, vnímání role zvířete ve společnosti.

2.2.6 Analýza zdravotního stavu, sociálních vazeb a dynamiky prostředí

Při používání zooterapie je nutné znát zdravotní stav klienta, zda je zdravý, dočasně nemocný, v rehabilitaci, zdravotně postižený, se specifickými poruchami, dlouhodobě nemocný apod.

Před zahájením zooterapie je třeba zjistit, zda klient žije izolovaně, je osamělý, zda žije v rodinném prostředí, v ústavním zařízení, v azylovém prostředí, popř. zda je v ohrožení života.

2.3 Legislativní úprava vztahující se k praktikování zooterapie

V roce 1995 na 7. mezinárodní konferenci IAHAIO v Ženevě byla schválena „*Směrnice k pomocným a terapeutickým činnostem prováděným za účasti zvířat*“. Její obsah spočíval ve výzvě národním vládám a zainteresovaným orgánům k legislativní úpravě týkající se léčebného využívání zvířat.

V České republice zatím neexistuje zákon, který by se zabýval problematikou zooterapie. Legislativně je upraveno chování lidí ke zvířatům, a to zákonem č. 246/1992 Sb., *na ochranu zvířat proti týrání v platném znění* (<http://www.iahaio.org>).

3 Historie psa

3.1 Původ psa

Psi, jak je známe dnes, se objevili na euroasijském území asi před 12 000 až 14 000 lety. Původně se myslelo, že jejich předkem byl šakal nebo kříženec šakala s vlkem. Dnes však jsou vědci toho názoru, že to byla malá jižní forma vlka - vlk indický (*Canis pallipes*), který dodnes žije v Indii.

Dalšími předky mohli být vlk mongolský (*Canis lupus chanco*) ze severní Indie, Střední Asie a Číny nebo vlk stepní (*Canis lupus campestris*) z pouštních oblastí Středního východu. Je však jisté, že domácí psi vznikli z některého jmenovaného předka (nebo možná paralelním vývojem z několika z nich) a že nejsou geneticky spřízněni s jiným druhem. Díky inteligenci, všestranné přizpůsobivosti a schopnosti sociální spolupráce uvnitř smečky se divocí psi rychle rozšířili po celém světě. Divocí psi byli pravděpodobně domestikováni v různých částech světa různým způsobem; někteří, když se živili odpadky u lidských sídlišť, jiní, když je primitivní člověk lovil jako svou potravu a bral si domů vrhy štěňat, aby je vykrmil.

Podle kostí a vykopávek z celého světa, které pocházejí z období asi před 6 500 lety, můžeme rozlišit pět tehdejších typů psů: mastify (*Canis familiaris inostranzevi*), psy podobné vlku (*Canis familiaris palustris*), chrtý (*Canis familiaris leineri*), psy typu ohaře (*Canis familiaris intermedius*) a pastevecké psy (*Canis familiaris matris optima*). Tibetští psi typu mastifa byli domestikováni již v době kamenné a později je v bitvách používali Babyloňané, Asyřané, Peršané a Řekové. Chrti patří k nejstarším typům psa a můžeme je identifikovat již na mezopotamské keramice z období před 8 000 lety. Psi typu ohaře se pravděpodobně vyvinuli z chrtů používaných pro lov malé zvěře. Pastevečtí psi byli používáni k ochraně stád před šelmami již před tisíciletími. Pocházejí pravděpodobně z Evropy. Od těch dob se vyvinulo tisíce plemen, ať už umělým nebo přírodním výběrem. Během staletí mnohá vymizela. V současné době eviduje Mezinárodní kynologická federace (FCI) 468 plemen psů (<http://www.fci.be>) a řada dalších národních plemen na své uznání čeká (<http://svetzvirat.cz>).

3.2 Pes v dějinách lidstva

Historie soužití člověka a psa sahá do hluboké minulosti. Pes je prokazatelně prvním domestikovaným (latinsky domus = domov) zvířecím druhem. Důkazem, že pes byl pro člověka blízkým tvorem již ve starověku, je nález paleolitického hrobu na území severního Izraele z doby přibližně před 12 000 lety. Kosterní pozůstatky psa a člověka zde spočívaly vedle sebe, paže člověka byla obtočena kolem krku psa a ruka spočívala na jeho rameni (Galajdová, 1999, s. 13). Existenci lidských vztahů se psy na bázi „spolupráce“ odhalují nedávné nálezy v oblasti Yukon Old Crow (Woloy, 2005, s. 21).

Mnoho zobrazení psů, ať už z maleb nebo sošek, je známo ze všech civilizací starého světa. Už staří Egypťané uctívali psa jako strážce podsvětí. Anubis, egyptský bůh smrti, byl zobrazován s lidským tělem a psí hlavou (Nerandžič, 2006, s. 31). Takových psích božstev bylo ve starém Egyptě více. V pozdní době starého Egypta vzkvétaly rozmanité zvířecí kultury a mimo jiné také kultury posvátných psů. Jejich hřbitovy jsou na různých místech Egypta. Staří Egypťané chovali rozmanité druhy zvířat, měli o nich důkladné znalosti a často s nimi sdíleli svá obydlí. Mezi domácími zvířaty se však jedině psovi dostalo privilegia povinně mít vlastní jméno. U starých Egypťanů, ať už u pastevců, lovců nebo zemědělců, pes požíval do značné míry úcty a byl respektovaným partnerem člověka (Pavlovičová, 2003, s. 28).

V Etiopii byl psům prokázán projev velké úcty tím, že náčelníci kmenů jmenovali psiho krále, který se stal poradcem náčelníka a svým chováním rozhodoval o vyřizování žádostí - vrtění ocasem znamenalo souhlas, štěkot naopak nesouhlas (Galajdová, 1999, s. 14).

Starověký Sumer byl znám cíleným chovem psů, nejen pracovních, ale i společenských. Stejně úctě se psi těšili i později v Asýrii a Babylónii.

V Persii byl pes považován za tvora, který umí rozlišit dobro a zlo. I bůh dobra a světla Ahura Mazdah byl obklopen psy. Posvátná kniha Avesta uváděla tresty za špatné zacházení se psem, nejvyšší trest byl stanoven za zabití psa, který něco uměl, a to tisíc ran bičem a tisíc ran řemenem, což mohl přežít asi málokdo. I tato smrt byla provázena prokletím duše pachatele. Byla popsána i celá sada trestů za týrání a zmrzačení psa, která byla odstupňována podle zaměstnání a věku psa.

U Inků pes chihuahua vytím předpovídal smrt a chránil pánovu duši na cestě do ráje. Podobné zvyky měli i Mayové, kteří pohřbívali psa se svým pánem. U Aztéků pes Xolotl provázel Slunce na jeho noční pouti podsvětím.

V Indii měl bůh Khandoba psí původ, psí hlavu i psí doprovod. Služebníci v jeho chrámech při slavnostech štěkali jako psi. V některých částech Bombaje je pes uctíván jako přítel boha Šivy dodnes.

Ve starém Řecku byli chováni i společenší psi, kteří byli průvodci jak bohyně lovu Artemis, tak i posla bohů Herma, římského boha Merkura, boha války Area (Marta). V antickém Římě byli psi často zobrazováni na náhrobcích, protože jejich láska a oddanost sahala až za hrob (Galajdová, 1999, s. 17).

Vyznavači řeckého filosofického učení cyniků⁴ (název pochází z řeckého výrazu kynos = pes) byli přesvědčeni, že zvířata jsou v mnoha směrech lepší než lidé (například nejsou lakomá). Věřili, že zvířatům chybí logické uvažování, ale mají mnoho jiných dobrých vlastností (Abrantes, 1999, s. 63).

Podle čínských horoskopů patří pes mezi 12 nebeských větví a mezi 6 domácích zvířat. Pes byl pro Číňany nejen pomocníkem při lovu, ale i společníkem (Galajdová, 1999, s. 24).

Postoj ke psům ve středověku byl poněkud rozpačitý, záleželo na mnoha faktorech, např. na místě, na čase, ale vždy záleželo na samotných lidech, jak se ke psům chovali. To ovšem platí dodnes.

Již od raného středověku asistovali psi při lovu zvěře a ptactva. Tato činnost byla výsadou nejvyšších společenských vrstev, především šlechty. Šlo hlavně o zábavu a kratochvíli. Lov nebyl jen jakousi dopolední vyjížděnkou s malou družinou jezdců, šlo o velkolepý podnik, při němž asistoval i početný personál (Císařovský, 2003, s. 39, 46).

V křesťanství se objevili psi jako průvodci svatých (např. sv. Hubert, sv. Vendelín, sv. Suso). Svatý Bernhard Mentonský založil v Alpách na hoře svatého Bernarda útulek pro zbloudilé poutníky a mniši zde chovali psy (předky bernardýnů), kteří ztracené poutníky vyhledávali.

V Japonsku vyšel roku 1687 zákon, který prikazoval všem poddaným, aby byli ke psům milí a laskaví, protože šógun (vojenský vládce Japonska; jedná se o zkráceninu titulu Sei-i Taišógun, čímž je míněn „vojevůdce/generál, který bojuje proti barbarům) se narodil ve znamení psa. Rovněž zavedl odvádění daně ze psů, za které zřizoval útulky pro psy (Galajdová, 1999, s. 20, 22).

⁴ Dnešní výrazy cynik a cynismus jsou od kynismu odvozeny, ale jejich význam je poněkud jiný.

V napoleonské armádě sloužili psi při vyhledávání raněných v poli, což byli vlastně předchůdci dnešních psů – záchranářů.

Po první světové válce se v Německu začalo s výcvikem psů pro vojáky, kteří přišli v bojích o zrak. Za druhé světové války byli ve Spojených státech využíváni psi při rehabilitaci válečných letců.

Na Borneu stále věří, že u bran do ráje stojí divocí psi, kteří ochraňují všechny panny, které tam vkročí. Na různých místech světa (např. Sumatra, Aljaška) mnohé kmeny uctívaly psy jako své předky. V Austrálii sloužil a dodnes slouží domorodcům pes Dingo jako příkrývka, štěňata jsou vychovávána společně s dětmi.

Úloha psa se stále vyvíjí a mění. Některé z jeho dřívějších rolí již zanikly nebo zanikají. Pro některé lidi je pes neocenitelným hlídačem, pro jiné plní pouze jedno poslání, a to být společníkem člověka.

Přirozené povahové rysy předků psa byly člověkem během řízené plemenitby podstatně změněny. Vznikly psí rasy, u nichž jsou některé schopnosti zvýrazněny. Byla vyšlechtěna plemena pro lov, pastevectví, k hlídání tábořišť nebo pro zápas (Fogle, 2003, s. 6-7).

Psi mohou být klasifikováni mnoha různými způsoby, ale základním kritériem pro třídění plemen je jejich funkce.

4 Canisterapie

Dle Mičulkové a Fejkusové (2003, s. 8) lze pojmem canisterapie označit léčebné využití psa k odreagování klienta, ke zvýšení jeho fyzické aktivity, k rozvoji jemné motoriky, odbourávání stresu apod.

Internetová encyklopedie Wikipedie uvádí:

„Canisterapie má vliv na psychologickou a sociálně-integrační stránku člověka. Vliv je tedy zásadně dvojitý - psychosociální a fyziorehabilitační. Kontakt se psem představuje účinné rozptýlení pro lidi trpící psychickými poruchami, depresí nebo pro ty, kteří se prostě cítí opuštěně. Canisterapeut může psem aktivovat myšlení, paměť, komunikaci, učení se (mluvenou řeč, neverbální projevy atd.), ale i motoriku (chůzi, pohyb paží, rukou a prstů atd.). Formou terapie - po stanovení si cíle s dítětem - lze úzce spolupracovat s logopedem, fyzioterapeutem, pedagogem, psychologem, ergoterapeutem, gerontologem, psychoterapeutem, zdravotním personálem atd. Canisterapii lze úspěšně zařadit do okruhu sociální rehabilitace. Vykonavatel této činnosti však musí mít kompetence v oblasti kynologie a etologie psa i sociálních dovedností jako jsou komunikace s lidmi, empatie, zvládání krizových situací, náhled do psychologie člověka, znalost diagnóz zejména cílové skupiny, kterou psem ovlivňuje apod.“ (<http://cs.wikipedia.org>).

Canisterapie je velmi mladá léčebná metoda, která nevzešla z pouhých teoretických výzkumů, ale přímo z praxe. Vědeckému výzkumu se od roku 1999 věnují odborní pracovníci na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity (Eisertová, 2008, s. 4).

Využívání psích pomocníků jako spoluterapeutů se neustále konstituuje, a to jak po stránce legislativní, tak i metodologické. Terminologie není doposud jednotná. K nejuvýstižnějším definicím patří ta, která canisterapii pojímá jako součást metod, které slouží k podpoře psychosociálního zdraví lidí všech věkových kategorií, při níž se využívá přítomnosti psa (<http://www.adeteva.estranky.cz>).

Pojem canisterapie má svůj původ v České republice a jeho vznik se pojí se jménem Jiřiny Lacinové, která v roce 1993 tento termín (stejně jako u zooterapie) zavedla a stala se společně se sdružením Filia průkopníkem a osvětovým pracovníkem v tomto oboru. Tento termín se stejně jako termín zooterapie později rozšířil i do dalších zemí (Kalinová, 2006; Lacinová, 2003, 2007).

Galajdová označuje canisterapii jako způsob terapie, který využívá pozitivního působení psa na zdraví člověka, přičemž pojem zdraví je zde myšlen přesně podle definice WHO (Světové zdravotnické organizace) jako stav psychické, fyzické a sociální pohody. Jedná se o podpůrnou formu psychoterapie, která je výhradně založena na kontaktu člověka se psem a vzájemné pozitivní interakci (Galajdová, 1999, s. 24).

Canisterapie se dá také definovat jako léčebný kontakt psa a člověka. Pes je jak výborným společníkem, tak i výchovným prostředkem pro děti. Canisterapeutičtí psi by měli působit radost, vytvářet pocit přátelství, měli by pomáhat navazovat kontakty a vztahy, rozptylovat napětí, aktivovat mysl, být zdrojem poučení a přitom léčit. Prostřednictvím canisterapie dochází k nácvičce koncentrace, ke zvýšení pozornosti, k rozvoji sociálního citění, zlepšení kvality života a v některých případech i snížení agresivity člověka (<http://www.adeteva.estranky.cz>).

Canisterapie může být léčebná, pracovní, sociální a pedagogická a dělí se na individuální (jeden pes, jedno dítě) a skupinovou (více psů, více dětí najednou). Může probíhat formou návštěvního, výletního, pobytového, ambulantního či rezidenčního programu (dlouhodobý pobyt s ubytováním), společensko-osvětové akce. Schopností psa se využívá u zásahu při krizové intervenci nebo jejich kombinací (<http://www.pespritelecloveka.cz>).

Canisterapie je používána u osob s postižením zrakovým, tělesným, sluchovým, mentálním, kombinovaným (sdružují se vady tělesné, smyslové, psychické, vady řeči, vývojové poruchy učení a chování), duševním (úzkost, deprese, fobie) a u nemocí vnitřních (např. diabetes, epilepsie, nemoci srdeční, onkologické). U zrakově a tělesně postižených osob se využívá tzv. asistenčních psů, kteří jsou speciálně vycvičeni a jsou schopni zvládnout až 30 úkonů, kterými svému majiteli pomáhají. Konkrétní využití psa však musí vždy odpovídat konkrétním potřebám postižených (<http://www.helpnet.cz>, Sdružení PIAFA, 2000, s. 23).

V ústavech pro mentálně a fyzicky postižené pacienty pes tvoří součást rehabilitace, protože napomáhá procvičování některých částí těla. Canisterapie přispívá k rozvoji jemné a hrubé motoriky, podněcuje verbální a neverbální komunikaci, orientaci v prostoru, nácvičce koncentrace, rozvíjí sociální citění, poznávání a složku citovou. Velmi významnou a úspěšnou metodou je *polohování*. Při polohování se využívá tělesného kontaktu psa a člověka. Protože má pes asi o stupeň vyšší teplotu než člověk, dochází k prohřívání svalů pacienta, které často vede k zlepšení krevního oběhu a uvolnění tělesného napětí. Tato metoda slouží k stimulaci k pohybu a rehabilitaci. Blahodárný je i dotek se srstí.

4.1 Význam psa a jeho vliv na vývoj dětí

4.1.1 Význam psa

Psi mohou být nenahraditelnou součástí dětské terapie, protože pes byl a je využíván především jako společník. Jeho přítomnost může vést ke zkvalitnění života dětí. Tato forma terapie je velmi vhodná u diagnóz smyslových poruch nebo poruch chování a prožívání, které mají kořeny v nedostatku emocionálního pocitu bezpečí v raném vývoji dětí. Dle Levinsona, existuje důležitý rozdíl mezi hrou se zvířaty a s hračkami. Děti totiž velmi brzy u zvířete zjistí, že jsou jejich city opětovány (Levinson, 1997, s. 143-146, 163-169, <http://www.rodina.cz>).

Psi mají schopnost poskytovat kladné emoce a dotykový kontakt v každé době a za každé situace. Mají podstatný význam v procesu nonverbální komunikace, a to proto, že vyvolávají důvěru, jistotu a pocit sebedůvěry a zároveň zmenšují pocit odcizení a nízkého sebeocenění. Výzkumná potvrzení důležitosti nonverbální komunikace ve vývoji člověka – oční kontakt, dotyk, mimika a gestikulace – vedly k použití psů na psychiatrických klinikách pro děti, které nekomunikovaly anebo odmítaly kontakt s okolím.

Díky interakci se zvířetem si děti začínají být vědomy limitů vlastního chování a zákonitostí vzájemného působení. Přirozeným vztahem se psem dochází u dětí ke zvýšení pocitu odpovědnosti. Canisterapie je možností, jak uvést děti do reality. Poznáním fyzického kontaktu se psem, jeho pohlazením, dochází k příjemnému pocitu, při kterém se děti uvolní, dávají najevo radost. Jakmile děti zakusí vztah se psem, jejich aktivita se může výrazně zvýšit.

Pes má na děti jednoznačně pozitivní vliv. Při canisterapeutické práci se ale můžeme setkat i s dětmi, které mají ke psům odpor. Hlavní zásadou úspěšné terapie je nenutit nikoho k činnosti. Ta musí být vždy dobrovolná. Další překážkou může být strach ze psů. Zde se musí postupovat velmi pomalu, zpočátku je možné použít i plyšového psa. Nejde o to, aby se ze všech dětí staly velcí milovníci psů. Důležité je, aby začaly navzájem spolupracovat, popř. překonávat samy sebe, což je pro jejich psychiku přínosné.

Je prokázáno, že děti v mnohém ohledu profitují ze společného soužití s domácími zvířaty, a tedy i se psem, získávají důležité prožitky a zkušenosti. Pes každého přijímá takového, jaký je, a dává mu to, co právě potřebuje. Hned v počátku je však nezbytné stanovit dětem pravidla, jak se k psovi chovat (Velemínský, 2007, s. 132-133).

4.1.2 Vliv psa

Vliv psa - jako domácího mazlíčka - se liší podle věku a duševní vyspělosti dětí. Tyto dva faktory určují vnímavost dětí vůči podnětům, které soužití se psem přináší.

Pro malé **děti, zhruba do tří let**, představuje pes bohatý zdroj zajímavých podnětů už jen tím, že žije, pohybuje se, jí, spí, má podobné projevy a potřeby jako ony samy. Vedle vydatné stimulace smyslového aparátu a jeho intelektových schopností přináší i výchovu k toleranci a ohleduplnosti.

Pro **děti předškolního věku** je pes především „živou hračkou“. Děti si uvědomují, že pes je živý tvor, ke kterému se musí chovat jinak než k jeho napodobenině.

Pro **děti středního školního věku**, přibližně od osmi až devíti let, má pes specifický a nezastupitelný význam. Děti se učí něžnosti, pečovatelským a ochranným postojům, rozlišují pohlaví. Začínají se rozvíjet rodičovské postoje.

V **období puberty** lze očekávat, že děti převezmou velkou část odpovědnosti za svého psa. V této době děti hledají namísto hračky společníka, přítele, kamaráda (Matějček, 1999, s. 118-119).

Vliv psa na vývoj dětí lze rozdělit na přímý a nepřímý (Galajdová, 1999, s. 44-45).

4.1.2.1 Přímý vliv

Přímý vliv působí na sociálně - emociální vývoj, kognitivní vývoj a vývoj tělesný.

Pro **sociálně – emociální vývoj** je důležitým aspektem sebevědomí dětí. Mezi dětmi a psem se vytváří citová vazba. Dalším aspektem je empatie – schopnost pochopit, jak se cítí někdo jiný. Děti se díky psovi učí rozumět jeho pocitům a potřebám, později i pocitům a potřebám ostatních lidí. Psi bývají posuzováni jako zdroj sociální podpory, což je důležité pro zdravý psychický vývoj dětí. Psi pomáhají dětem uvolnit city, které v sobě mají nahromaděné (Galajdová, 1999, s. 44-45). Pes napomáhá jejich stimulaci, je-li jejich životní prostředí z nějakého důvodu ochuzeno, může stimulovat postižené nebo nemocné děti. Rovněž uspokojuje potřebu bezpečí a potřebu citové jistoty.

Ke **kognitivnímu vývoji** přispívá bezprostřední kontakt dětí se psem. Některé děti těžko navazují oční kontakt a vnímají hlavně hmatem. Na psovi mohou poznávat jednotlivé části těla,

mohou vnímat, jak hřeje srst, že má ostré drápy, že čenich je studený a vlhký, že pes dýchá, bije mu srdce. Tím vším se ovlivňuje kognitivní (poznávací) oblast, která zpracovává informace přijímané smysly. Motorickou paměť lze procvičovat při jednotlivých úkonech péče o psa. Návčikem praktických úkonů se upevňují sebeobslužné dovednosti.

Pomocí psa se rozvíjí jemná a hrubá motorika, což má vliv na **tělesný vývoj dětí**. Motorika tvoří souhrn všech pohybů lidského těla. Hrubá motorika je zajišťována velkými svalovými skupinami. Je to souhrn pohybových aktivit, postupné ovládnutí a držení těla, koordinace horních a dolních končetin, rytmizace pohybů. Jemná motorika je řízena aktivitou drobných svalů, kde se jedná o postupné zdokonalování jemných pohybů rukou, uchopování a manipulace s drobnými předměty (Vítková, 2004, s. 74).

4.1.2.2 Nepřímý vliv

Pes může být vhodnou pomůckou při seznámení dětí s problematikou smrti i zrození. Vztah ke psovi může překonávat i generační rozdíly mezi dětmi a staršími lidmi. Psi rovněž usnadňují sociální kontakt mezi lidmi.

4.1.3 Pes s posláním terapeuta – canisterapeutický pes

Canisterapie je metoda založená na vrozených povahových vlastnostech psa, na jeho výchově a socializaci. Z výchovného a socializačního hlediska je důležitý přístup a výchova majitele, který může zásadně ovlivnit vlastnosti a schopnosti svého psa, a to jak pozitivně, tak i negativně. Posláním canisterapeutického psa je zlepšit kvalitu života osob znevýhodněných po stránce fyzické, psychické i sociální. Jako společník může pes různými způsoby pomáhat lidskému „pacientovi“ zdolávat bariéry a ukazuje cestu životem z lepší stránky. V případě dětí rozvíjí pes s terapeutickým posláním dětskou fantazii, uspokojuje citové potřeby s potřebou tělesného kontaktu – mazlení, hlazení. Tím přispívá k psychické rovnováze dětí, k řešení konfliktů. Pro postižené děti je pes vydatným zdrojem podnětů k pohybu a komunikaci (Podrapská a kol., 2000, s. 6-7).

K využití pro canisterapii nejsou vhodná všechna plemena. Důležitá je senzitivita jednotlivého plemene či skupiny plemen. Rupert Sheldrake (2003, s. 58-59) prováděl u 44 různých plemen psů průzkumy anticipačního chování. Plemena psů rozdělil do 6 skupin na sportovní, lovecká, teriéry, pracovní a pastevecké psy, nesportovní a malé společenské psy.

Na základě výsledků průzkumů anticipačních reakcí seřadil skupiny psů podle stupně senzitivity. Největší vnímavost prokázali psi pracovní a pastevečtí, následovali sportovní psi. Nejmenší schopnost reagovat na podnět prokázali malí společenší psi (Sheldrake, 2003, s. 58-59).

Výběr psa vhodného k využití při canisterapii se řídí jeho povahovými vlastnostmi. Pes musí mít vstřícnou, přátelskou a nekonfliktní povahu a dobrou psychickou a fyzickou kondici, musí být spolehlivý.

Pro canisterapeutickou práci je nutné připravovat psa již od doby, kdy je štěnětem. Je rozdíl, zda je pes chován v bytě, v přímé blízkosti pána, nebo v kotci. V prvním případě je pes v přímém kontaktu se svým pánem. V druhém případě je nutné věnovat se psovi co nejvíce, brát jej do bytu a do uzavřených prostor. Psi určené ke canisterapeutické práci musí zvládnout proces socializace jak do skupiny psů, tak do skupiny lidí. Musí být schopni pohybovat se v neznámém prostředí. Je nezbytné, aby pes byl ovladatelný a poslušný. Canisterapii může vykonávat pouze dospělý pes, který složil canisterapeutické zkoušky (Pipeková, Vítková, 2000, s. 66-67, Velemínský a kol., 2007, s. 68).

Konkrétní využití psa musí odpovídat potřebám klientů a využívá se tam, kde je třeba pomoci v oblasti:

- jemné motoriky;
- hrubé motoriky;
- verbální a neverbální komunikace;
- psychických problémů (Sdružení PIAFA, 2000, s. 23).

Pes v mnoha oblastech ovlivňuje chování dětí, z čehož vyplývá jeho velmi široké a využitelné zapojení do programů s dětmi, jako jsou např. individuální a skupinové terapie, pobytové tábory, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, sociální rehabilitace (Mojžíšová, Tóthová, 2003, s. 47, <http://www.piafa.cz>).

Pes umožňuje dítěti přebírat nové perspektivy a role. Díky hře se psem se dítě nezaměřuje jen na sebe, což představuje důležitý krok ke schopnosti komunikovat. Prostřednictvím psa se dítě učí sociálnímu chování, jako je příchyllost, soucit, ohleduplnost, trpělivost, respektování ostatních bytostí (Galajdová, 1999, s. 34-35).

U dětí s poruchami chování má pes význam také v tom, že rozšiřuje oblast jejich zájmů do budoucna, ukazuje jim jednu z možností, jak trávit volný čas, a co všechno jim vlastnictví

psa může přinést. Mají možnost se naučit správnému jednání ve vztahu ke psovi, pochopí základní principy psího chování, což mohou v budoucnu zúročit. Již pouhým vlastnictvím psa se zařazují do určité skupiny lidí - „pejskařů“, a to jim dává pocit, že někam patří.

Po canisterapii se musí pes odreagovat hrou, procházkou nebo odpočinkem. Neměl by pracovat častěji než dvakrát týdně po jedné hodině. Na krmení musí mít zaručený klid a jeho spánek nesmí nikdo rušit. Canisterapeut a jeho pes jsou tým, takže by měli být perfektně sehráni. Canisterapeut musí mít klidnou, vyrovnanou povahu a teoreticky by měl být připraven na situace, které mohou jej a jeho psa potkat (Sdružení PIAFA, 2000, s. 8).

4.1.4 Výcvik canisterapeutického psa

Pro jakoukoli činnost se psem je důležitá včasná a cílená výchova a výcvik, který psa připraví na jeho budoucí poslání terapeuta. Výcvik psa sestává ze zkušebního období, předvýchovy psa a samotného výcviku psa.

4.1.5 Zkušební období

Ve zkušebním období, které trvá od dvou do pěti týdnů je pes podroben zkoušce vrozených vlastností a zdravotního stavu, která slouží ke zjištění vhodnosti psa pro výcvik.

4.1.6 Předvýchova psa

Předvýchova psa představuje cílené a člověkem řízené seznamování štěně se světem, který ho obklopuje. Předvýchova trvá 12 až 15 měsíců. Nejvhodnější věk pro zahájení předvýchovy je zhruba 12 týdnů

(<http://www.pudlcipisek.estranky.cz>).

Psům je až do věku vhodného k intenzivnímu výcviku věnována péče prostřednictvím vychovatele. Vychovatelem je jednotlivec nebo rodina, kteří psa převezmou k sobě domů a vedou jeho výchovu a základní výcvik, podle specifikace canisterapeutické společnosti. Účelem předvýchovy je především prohloubit vrozené vlastnosti psů, naučit psa hygienickým a společenským návykům a umožnit mu vytvořit si pevnou vazbu na lidi. Teprve plně fyzicky a psychicky vyzrálý pes může nastoupit intenzivní výcvik.

4.1.7 Výcvik psa

Výcvikem canisterapeutických psů se zabývají canisterapeutické společnosti. Výcvik je zaměřen především na správnou výchovu a rozvoj intuice psů. Základními typy výcviku a přípravy canisterapeutických psů jsou: výcvik k trvalému umístění do zařízení, výcvik k trvalému umístění u individuálního klienta a příprava canisterapeutického psa určeného k návštěvním programům (<http://archiv.pomocnetlapky.cz>).

Cílené cvičení psů probíhá pro všechny typy výcviku současně, a to vždy s ohledem na finanční možnosti canisterapeutické společnosti a schopnosti cvičitelů a psů, kteří jsou v danou chvíli k dispozici. Canisterapeutická společnost má právo určit větší množství psů ke složitým typům výcviku.

4.1.8 Oblasti využití canisterapie

V souladu s přizpůsobením se situaci, zejména prostředí a danému fyzickému a psychickému stavu určitého člověka, lze canisterapii využít v socioterapii, psychoterapii, fyzioterapii a ve speciální pedagogice.

4.1.9 Socioterapie

Socioterapie je vlastně *léčba společenstvím*. S její pomocí lze zlepšit problémové chování a vazby. Zároveň působí jako prevence agresivity a šikany (<http://www.novyvek.cz>).

4.1.10 Psychoterapie

Psychoterapie – *léčba psychologickými prostředky* - se uplatňuje tam, kde jsou klinické obtíže způsobeny duševním stavem. Canisterapie zde působí jako pozitivní stimulant, ovlivňuje aktuální psychický stav, zvyšuje motivaci, sebevědomí, sebedůvěru.

4.1.11 Fyzioterapie

Ve fyzioterapii se využívá canisterapie k léčbě některých nemocí nervového a pohybového aparátu *prohříváním animálním teplem, léčbě pohybem* (při potřebě zvýšit pohyb, zlepšit koordinaci a tělesnou kondici).

4.1.12 Speciální pedagogika

Ve speciální pedagogice se canisterapie využívá v oblasti specifických vývojových poruch, při mentální retardaci, při ovlivnění výchovných problémů, hyperaktivitě, k motivaci spolupráce při poruchách učení (<http://canisterapie.mendelu.cz>).

Pes přispívá k rozvoji verbální a nonverbální komunikace, odvádí pozornost od neurotizujících faktorů, které komunikaci brání. Pomáhá k rozšiřování slovní zásoby a k uspokojení potřeby se vyjádřit.

Pes patří mezi spolehlivé partnery a toto partnerství je dobrým stimulem pozitivních psychických a sociálních změn (Müller, 2006, s. 41).

4.2 Metody canisterapie

Canisterapii lze označit za součást metod, které slouží k podpoře psychosociálního zdraví lidí všech věkových kategorií, při níž se využívá přítomnosti psa. Začátkem 80. let byly pojmenovány jednotlivé zooterapeutické metody a postupně se začaly rozvíjet i techniky a formy canisterapie. Jedná se o čtyři metody, a to Animal Assisted Therapy (dále jen AAT) = *terapie za pomoci psa*, Animal Assisted Activities (dále jen AAA) = *aktivita za pomoci psa*, Animal Assisted Education (dále jen AAE) = *vzdělávání za pomoci psa* a Animal Assisted Crisis Response (dále jen AACR) = *krizová intervence za asistence psa*.

4.2.1 Terapie za pomoci psa - AAT

Představuje cílený kontakt člověka a psa zaměřený na *zlepšení psychického nebo fyzického stavu klienta*. Cíle jsou stanoveny individuálně tak, aby podporovaly rozvoj konkrétních fyzických, sociálních, emocionálních nebo kognitivních funkcí klienta.

Canisterapie působí i jako pomocná metoda v péči o osoby se specifickými potřebami. Jedná se např. o postižení mentální, tělesné, smyslové, autismus, epilepsii, hyperaktivitu, Downův syndrom, agresivní chování apod.

4.2.2 Aktivita za pomoci psa - AAA

Podstatou této metody je přirozený kontakt člověka a psa zaměřený na *zlepšení kvality života klienta nebo přirozený rozvoj jeho sociálních dovedností*. Jedná se například o zlepšování komunikace, pohyblivosti, motivace, odbourávání stresu, uzavřenosti, nečinnosti. Hlavním cílem je obecná aktivizace klienta. Metodu AAA lze rozdělit na pasivní a aktivní. *Pasivní* znamená, že pes pozitivně působí již svou přítomností, zatímco u *aktivní* metody klient o zvíře pečuje stále, jedná se o tzv. rezidentní typ = pes je přítomen stále.

Partnerství dětí a psa splňuje všechna kritéria sociálních vazeb, pozic a rolí. Fungují zde nejen mechanismy socializace, integrace, ale i empatie. Mezi dětmi a psem funguje zvláštní vztah komunikace. Pes svým způsobem vnímá pocity dětí, to, co mu děti sdělují, a naopak sám může sdělit svoji radost, prosbu apod. Pomocí psa se děti učí respektování potřeb druhých. Pes napomáhá integraci skupin dětí zdravých a handicapovaných.

Pozitivní stádium nastává, pokud děti chápou psa jako svého kamaráda a přátelského tvora. Děti dovedou opěťovat city psa, učí se mít někoho rády (Petrů, Karásková, 2008, s. 17-19).

Hlavní *rozdíl mezi oběma terapiemi* je v tom, že výsledky terapie za pomoci psa/AAT jsou objektivně pozorovatelné a měřitelné, zatímco výsledky aktivity za pomoci psa/AAA jsou vyjádřeny pouze radostí, spokojeností a štěstím.

4.2.3 Vzdělávání za asistence psa - AAE

Metoda zaměřená na *vzdělávání za asistence psa* představuje přirozený nebo cílený kontakt člověka a psa zaměřený na rozšíření nebo zlepšení výchovy, vzdělávání nebo sociálních dovedností dětí. Probíhá zábavnou formou a názornou ukázkou. Cíle definuje pedagogický personál ve spolupráci se canisterapeutem. Jsou stanoveny buď pro skupinu dětí, nebo individuálně u dětí se specifickými poruchami učení, výchovnými problémy nebo jinými specifickými potřebami. Hlavním úkolem je zvýšení motivace k učení a osobnímu rozvoji (Velemínský a kol., 2007, s. 34).

4.2.4 Krizová intervence za asistence psa - AACR

Poslední metoda je založena na kontaktu psa a člověka, který se ocitl v krizovém prostředí. Je zaměřena na odbourávání stresu a celkové zlepšení psychického nebo fyzického stavu jedince. Náplň činnosti ovlivňuje momentální krizová situace (např. přírodní katastrofy, teroristický čin, kriminální čin apod.). Cíl definuje sám canisterapeut případně ve spolupráci s dalším pracovníkem krizové intervence, a to zcela na základě aktuální potřeby jedince. Důležitá je podpora procesu stabilizace situace.

4.2.5 Programy využívající metody canisterapie

K formám využívaným v rámci metod AAT, AAA a AAE patří *návštěvní program*, jako jsou canisterapeutické návštěvy u klientů, popř. návštěva klienta v canisterapeutickém zařízení, který představuje nejčastější formu a jednorázové aktivity (např. prezentace, přednášky), *pobytový program*, což je jednorázový nebo pravidelný pobyt klientů v canisterapeutickém středisku, *rezidentní program*, kdy je pes umístěn u klienta „natrvalo“, *ambulantní program*, který se zabývá provozování canisterapie např. v ordinaci lékaře -specialisty, školního psychologa, *program péče o zvíře*, kdy se klient sám stará o psa pod dohledem odborníka, *terapie s asistenčním zvířetem*, kterého se účastní psi vycvičení k pomoci zdravotně postiženým pacientům (Velemínský a kol., 2007, s. 35-37).

4.3 Cíle canisterapie

Mezi cíle canisterapie patří rozvíjení citových, rozumových a pohybových schopností dětí.

4.3.1 Rozvíjení citových schopností

Při rozvíjení citových schopností dětí dochází k uspokojování potřeby něžnosti. Mají možnost si psa hladit, mazlit se s ním. Vždy má jít o terapii odehrávající se v příjemném prostředí, ať už v místnosti nebo venku na dece, děti musí mít pohodlí a klid. Canisterapeut navodí s dětmi rozhovor, snaží se snížit jejich nesmělost a uzavřenost. Pokud je použit velký pes, děti se mohou cítit být v bezpečí, pes je chrání svým tělem a nikomu nedovolí, aby jim ublížil. Pokud je použit pes malý, děti mají sklon ho ochraňovat a starat se o něj. Následně děti

od canisterapeuta zjistí, že i pes může být smutný, veselý, nemocný nebo znuděný, ale že je nutné za každou cenu o něj pečovat a mít ho rád. Pes se mu odvděčí tím, že pro něj bude dobrým kamarádem, společníkem a důvěrníkem.

4.3.2 Rozvíjení rozumových schopností

Rozumové schopnosti jsou rozvíjeny při seznamování se stavbou psího těla, jako jsou např. oči, uši, nos. Tímto předváděním rozvíjíme pozorovací schopnosti dětí i to, jak se mají děti správně chovat k ostatním. Cílenou hrou a plněním různých úkolů vzbuzuje canisterapeut u dětí zájem o určité aktivity. Cílem je zvyšovat dobu soustředění se na danou činnost a probouzet v nich zájem o tuto činnost. Komunikační dovednosti se zlepšují zadáváním úkolů, které dávají děti psovi. Krmení psa lze využít k nácviku sebeovládání dětí, v této fázi je potřeba psa nevyrušovat a děti si dokážou mnohem důrazněji uvědomit, že musí být v klidu a neudělat nic, co by psa vyrušilo. Pokud je pacient autistický, lze psa využít v canisterapii jako prostředníka v komunikaci s lidmi. Díky psovi můžeme zmírnit také agresivitu, která se u těchto pacientů vyskytuje. Chovají se ke zvířatům lépe než k jiným členům rodiny.

4.3.3 Rozvíjení pohybových schopností

K rozvíjení pohybových schopností dětí slouží společenské hry se psy. Při hře se rozvíjí jemná motorika (házání míčku psovi, který jej aportuje, hlazení, krmení, připínání, popř. sundávání obojku) a hrubá motorika (děti se psem cvičí, lezou po čtyřech jako on, překonávají se psem překážky). Canisterapeut musí zvolit činnost s ohledem na to, zda jsou děti pohyblivé, částečně pohyblivé nebo zcela imobilní. Pokud se jedná o děti na vozíčku, pes se v tomto případě často stává psem asistenčním. Pes musí být na tuto situaci připraven, nesmí se vozíčku bát a musí být zajištěna jeho bezpečnost (<http://www.canisterapie.info>).

4.4 Použití canisterapie

4.4.1 Canisterapie v ústavním zařízení pro děti

Podle § 34 odst. c) a d) zákona č. 108/2009 Sb., *o sociálních službách*, se pojmem ústavní zařízení rozumí týdenní stacionáře a domovy pro osoby se zdravotním postižením. Kromě těchto zařízení lze canisterapii uplatnit i v ústavních zařízeních pro děti, jako jsou

dětské domovy, výchovné ústavy a psychiatrické léčebny pro děti. Zde lze provádět canisterapii individuální i skupinovou, a to pomocí metod AAA a AAT. Zařazení canisterapie do programu dětí představuje zpestření stereotypního života v ústavních zařízeních (Velemínský a kol., 2007, s. 134–135).

4.4.2 Canisterapie v domově důchodců

Psa lze využít nejen v zařízeních pro děti. V domovech důchodců pes často představuje jediného přítele v osamění a nemoci starého člověka. K cílům canisterapie u seniorů patří jak ovlivnění jejich zdravotního stavu, tak i zvýšení kvality jejich života, zlepšení adaptace, zvýšení sebevědomí, zmírnění stresu, zbavení pocitu osamělosti (Velemínský a kol., 2007, s. 135-139).

4.4.3 Canisterapie v zařízeních sociální péče

Zařízení sociální péče patří ke komplexnímu systému sociálních služeb. Sociální služby tvoří tři základní oblasti: sociální poradenství, služby sociální prevence (např. raná péče, azylové domy) a služby sociální péče. Do oblasti služeb sociální péče patří právě canisterapie. S využitím metod AAT a AAA lze přispět ke zlepšení stavu klientů tím, že pes je schopen jim umožnit kontakt se „světem venku“ (Velemínský a kol., 2007, s. 88-92).

4.4.4 Canisterapie ve zdravotnickém zařízení

Canisterapie se v tomto případě aplikuje v léčebnách dlouhodobě nemocných, na odděleních léčebné rehabilitace, na odděleních psychiatrie pro dospělé i pro děti. Je využívána i na odděleních onkologie. U imobilních pacientů lze využít *polohování*.⁵ Neméně důležitá je i tzv. *metoda aktivace se psem*, kdy pes je sice přítomen, působí k uvolnění atmosféry např. tím, že jej může pacient hladit, ale hlavní roli zde hraje canisterapeut, který s pacientem vede rozhovor (Velemínský a kol., 2007, s. 93-96).

⁵ viz s. 34

4.4.5 Canisterapie v domácím prostředí

Canisterapie v domácím prostředí probíhá formou návštěv přímo u klienta. Před zahájením canisterapie je nutné seznámení se s rodinou, s prostředím, kde bude terapie probíhat. Canisterapie v domácím prostředí umožňuje uvolnění klienta pomocí *relaxačního polohování*. K tomu slouží spojení metody canisterapie a respitní (odlehčovací) služby zejména u osob s demencí, která představuje krátkodobou úlevovou péči pro rodinné příslušníky a opatrovníky, kteří trvale pečují o vážně duševně nebo tělesně postiženou osobu. Dále lze s canisterapií kombinovat *aktivační službu*, která spočívá v podpoře rodin s dětmi, které nejsou schopny vlivem nepříznivé sociální situace zajistit dětem optimální výchovu a péči (Velemínský a kol., 2007, s. 96-98).

4.4.6 Canisterapie jako součást výuky

Canisterapii jako součást výuky lze uplatnit jak v předškolních zařízeních, tak i v základních školách. Nejčastěji probíhá u dětí se specifickými vzdělávacími potřebami. Při aplikaci canisterapie do výuky se kombinují 3 metody canisterapie, a to AAA, AAT a AAE. Přínos canisterapie jako součásti výuky závisí na zvolené formě, cílové skupině a stanovených cílech (Velemínský a kol., 2007, s. 85).

4.5 Zásady canisterapie

„Canisterapeutičtí pracovníci respektují důstojnost a hodnotu jednotlivce a usilují o zachování a ochranu základních lidských práv, zároveň ctí práva zvířat a naplňují tak tento kodex.“ (Citace: Etický kodex canisterapeutického týmu CTA).

Canisterapeutičtí pracovníci při výkonu canisterapie musí dodržovat níže uvedené zásady:

- přijímat zodpovědnost za důsledky svého jednání;
- být si vědomi hranic svých kompetencí;
- dodržovat morální a etické zásady chování canisterapeutů;
- respektovat důvěrnost informací získaných v průběhu canisterapie;
- ukončit činnost v případě, že nemá pro klienta žádný přínos nebo o ukončení klient požádá;
- chránit zájmy lidí, se kterými pracují (Velemínský a kol., 2007, s. 322-326).

5 Mezinárodní asociace a nadace

International Association of Human-Animal Interaction Organizations (IAHAIO) vznikla v roce 1992 ve Spojených státech amerických. Sdružuje jednotlivé národní organizace zabývající se výzkumem harmonického soužití člověka a zvířat. Jejím hlavním úkolem je koordinace organizací ve členských státech (<http://www.iahaio.org>). Jejím členem je i Canisterapeutická asociace (CTA) sídlící v České republice (Petřů, Karásková, 2008, s. 7).

Delta Society je mezinárodní nadace se zaměřením na ochranu přírody a vztahy mezi lidmi a zvířaty. Byla založena v roce 1970 v USA a má nejdelší zkušenost v tomto oboru (<http://www.deltasociety.org>).

European Society for Animal Assisted Therapy (ESAAT) v překladu znamená Evropská asociace AAT. Tato organizace vznikla v roce 2004 v Rakousku za účelem zastřešení evropských organizací zabývajících se terapií za pomoci zvířat. Zakládající organizace kromě Rakouska byly Česká republika, Německo, Švýcarsko a Maďarsko (<http://www.esaat.org>).

Canisterapeutická asociace (CTA) vznikla v roce 2003 jako zájmové sdružení právnických osob. Jejím posláním je zastřešovat canisterapeutické organizace v ČR, ale i organizace poskytující další formy zooterapie, s výjimkou hippoterapie.

Hlavním záměrem CTA je především oslovit všechny organizace, angažující se v oboru, aby vytvořily co nejširší základnu, jež bude rovnocenným partnerem při jednáních s úřady. Nejdůležitějším úkolem CTA je sjednocení a zpracování metodiky a normativů (testovacích řádů apod.) tak, aby byly srovnatelné a odborně zaštitěné.

Výkonným orgánem CTA je valná hromada složená ze zástupců jednotlivých členských organizací, kteří se scházejí pravidelně 2x ročně. CTA nemá vlastní administrativní tým, veškerou práci odvádějí individuálně pověřené členské organizace a využívají k tomu vlastního zázemí a pracovníků.

Sídlo asociace najdeme v Brně, předsedkyní je PhDr. Jiřina Lacinová, zakladatelka sdružení Filia a také první viceprezidenta ESAAT (Velemínský a kol., 2007, s. 45).

Canisterapeutická organizace AOVZ - Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům (dále jen AOVZ) byla založena dne 16. května 1995 v Praze za účelem šíření a prohlubování myšlenky pozitivních vlivů soužití lidí se zvířaty. Sdružuje přední

odborníky z různých vědních disciplín, jako např. psychologie, psychiatrie, pedagogiky, gerontopsychiatrie, zoologie, zvěrolékařství a další.

Mezi zakládající členy AOVZ patřil mj. prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc., dětský psycholog, doc. MUDr. PhDr. Miloš Vojtěchovský, gerontopsychiatr. Úřadujícím předsedou je prof. MVDr. Miroslav Svoboda, CSc., děkan Fakulty veterinárního lékařství Veterinární a farmaceutické univerzity v Brně.

AOVZ je členem IAHAIO, organizace, která sdružuje asociace z celého světa zabývající se podporou soužití člověka a zvířete (<http://www.aovz.cz>).

6 Seznam center v ČR zabývajících se terapií za pomoci zvířat

V České republice působí řada organizací, které se zaměřují na terapii za pomoci zvířat. Všechny mají charakter samostatné právnické osoby.

Sdružení Filia, o. s., se sídlem v Brně, působí v Jihomoravském kraji. Jedná se o neziskovou organizaci s humanitárním programem. Jedním z těchto programů je canisterapie a její využití. Členové sdružení byli prvními v České republice, kteří se začali systematicky zabývat terapeutickým kontaktem psa a člověka, jsou také autory českého názvu terapie za účasti psa, tedy názvu „canisterapie“ (<http://www.sdruzenifilia.cz/>).

NADATIO SAMARITANUS - Sdružení SAMARITÁN, o. s., sdružení zdravotní a sociální pomoci se sídlem v Brně, je nestátní, nezisková organizace tvořená dobrovolnými aktivisty a profesionálními pracovníky, sdruženými k uskutečňování humanitárních programů pro zdravotně postižené, staré a sociálně slabé občany. Jedním z mnoha uskutečňovaných programů této organizace je i provoz canisterapie. Působí v Jihomoravském kraji (<http://www.samaritanus.cz>).

Pomocné tlapky, o. p. s., se sídlem ve Starém Plzenci, se primárně zabývá chovem, výcvikem a předáváním asistenčních psů. Další oblastí v působení této společnosti je canisterapie. Kromě poskytování služeb canisterapeutických týmů se zabývá i výcvikem terapeutických psů pro rezidentní canisterapii⁶. Působnost společnosti je celostátní (<http://www.pomocnetlapky.cz>).

Společnost Podané ruce, o. s., se sídlem ve Frýdku Místku, je zaměřena na oblast canisterapie a osobní asistence a působí celostátně (<http://www.podaneruce.cz>).

Sdružení Piafa, o. s., se sídlem ve Vyškově, se věnuje hiporehabilitaci, canisterapii a dalším aktivitám. Působí celostátně. Je profesionálním pracovištěm a jedním z mála ze zařízení v České republice, kde jsou psůvodi zaměstnanci sdružení s nárokem na finanční ohodnocení (<http://www.piafa.cz>).

Svopap vzdělávací centrum, s. r. o., se sídlem v Praze, se zaměřuje na možnosti vzdělávání dospělých v oblasti chovatelství zvířat. Pořádá různé rekvalifikační kurzy s tímto

⁶ Tzv. částečná canisterapie založená na pouhé přítomnosti psů při různých aktivitách klientů, kdy psi napomáhají uvolnění atmosféry.

zaměřením a jedním z nich je i kurz „*Canisinstruktor pro oblast rozvoje osobnosti*“ (<http://www.svopap.cz>).

Psi pro život, o. s., se sídlem v Tuchoměřicích, se zabývá hipoterapií, výcvikem canisterapeutických a asistenčních psů. Součástí je i organizování vzdělávacích činností v těchto problematikách (<http://www.psiprozivot.cz>).

Výcvikové a canisterapeutické sdružení Hafík, o. s., se sídlem v Třeboni, pracuje především na území Jihočeského kraje. Občanské sdružení je výcvikové canisterapeutické středisko, zabývá se výukou trenérů terapeutických psů, výcvikem canisterapeutických psů, jejich chovem a praktickým využíváním této činnosti pro psychosociální terapie občanů s různými druhy postižení (<http://www.canisterapie.org/>).

V Canisterapeutickém sdružení Jižní Morava, o. s., se sídlem v Lipově, v současné době pracuje 140 členů se 147 psy. Působí nejen na jižní Moravě, ale i na celém území České republiky. Náplní činnosti sdružení je canisterapie, pořádání zkoušek a účast canisterapeutických týmů na akcích pro zdravé a handicapované občany a děti (<http://www.canisterapie.info>).

Aura Canis, o. s., se sídlem a působností v Hradci Králové, je sdružením občanů, zabývajících se léčebným působením psa. Věnuje se především působení canisterapeutických jednotek v kontaktních místech, výchovou dětí a mládeže k zodpovědnému vztahu ke zvířatům, pořádáním osvětových přednášek a pořádáním pobytů s využitím canisterapie (<http://www.auracanis.cz/>).

Helppes, o. s., se sídlem v Praze, je centrem výcviku psích pomocníků pro tělesně a zdravotně handicapované. Helppes pořádá taktéž canisterapeutické zkoušky a sdružuje canisterapeutické týmy (<http://www.helppes.cz>).

Dalšími členy Canisterapeutické asociace CTA jsou organizace, které se sice nevěnují přímo canisterapii, ale jiným druhům zooterapie nebo tyto formy terapie dlouhodobě využívají.

ELVA-HELP, o. s., se sídlem v Liberci, se zabývá výcvikem vodících a asistenčních psů (<http://www.elvahelp.estranky.cz/>).

Počítáte s námi?, o. s., se sídlem v Blansku, je souhrnný název pro Základní školu praktickou, Základní školu speciální a Speciálně pedagogické centrum v Blansku. V rámci ucelené rehabilitace od roku 1996 využívá Základní škola speciální i canisterapii (<http://www.specialniskola.blansko.net>).

SAOP – Sdružení pro aktivní odpočinek a integraci postižených, občanské sdružení se sídlem v Praze. Realizuje mimo jiné projekt „*Canisterapie – pozitivní působení psa na zdraví člověka*“ (<http://www.dic-saop.cz>).

Dibag, a. s., se sídlem v Helvíkovicích, se zabývá hodnocením výživových programů pro psy, ovce a koně. Součástí společnosti je vlastní chovatelská stanice border collií Fitmin (<http://www.dibaq.cz>, <http://www.fitmin.cz>).

Členy Canisterapeutické organizace jsou i **Zoologická zahrada města Brna**, příspěvková organizace, která se zapojuje do oblasti využívání zooterapie s různými, a to i exotickými zvířaty, která jsou majetkem zoologické zahrady (<http://www.zoobrno.cz>).

Sdružení CANTES, o. s., fungující od roku 2004 v Poličce, se sice zatím nestalo členem sdružení CTA, ale v oboru canisterapie v ČR má své místo. Sdružuje několik canisterapeutických týmů pracujících v oblasti Hradce Králové (<http://www.cantes.estranky.cz>).

Anitera o.p.s. se sídlem v Praze vznikla v roce 2008 oddělením sekce canisterapie od společnosti Pomocné tlapy o.p.s. Jejím cílem je zajistit komplexnost služeb a zahrnutí všech aspektů animoterapie (www.anitera.cz).

PRAKTICKÁ ČÁST

*Ze všech zvířat se člověku nejvíce přizpůsobil pes,
je nejvíce vnímavý k jeho náladám,
napodobuje ho a chápe, co se od něho očekává.
Je esencí vztahu..."*

Marie-Louise von Franz⁷

⁷ Psycholožka zabývající se hlubinnou psychologií a spolupracovnice Carla Gustava Junga.

7 Úvod do praktické části

Praktickou část, která je věnována canisterapii v praxi, jsem rozdělila do čtyř částí.

V první části jsem se zaměřila na popis Sdružení PIAFA ve Vyškově, které se zabývá využitím canisterapie.

Ve druhé ve stručnosti charakterizuji Základní školu Morávka ve Vyškově, která v rámci řady projektů nabízí dětem navštěvujícím školu canisterapii. Příležitostně využívá služeb Sdružení PIAFA.

Ve třetí části krátce popisuji metodu pozorování, kterou jsem použila pro svůj průzkum.

Čtvrtá část se zabývá průběhem jednotlivých hodin skupinové canisterapie.

Závěrečná pátá část je věnována výběru zkoumaného vzorku a výsledkům jeho pozorování.

7.1 Sdružení PIAFA

Sdružení PIAFA (dále jen sdružení) je nestátní nezisková organizace, založená jako občanské sdružení v roce 1994 současnou ředitelkou Jarmilou Podrapskou a dvěma bývalými zaměstnankyněmi sdružení.

V současné době nabízí sdružení mnoho aktivit, mezi které patří např. hiporehabilitace, canisterapie, fyzioterapie, mikrobus pro sociální službu, pobytové akce, vzdělávací akce, informační centrum, dobrovolnické centrum a jiné.

7.1.1 Zázemí sdružení

Sdružení sídlí v pronajatém moderním bezbariérovém objektu v centru města Vyškova. Objekt poskytuje dostatečné prostory pro fyzioterapii, aktivity se psem, sociální rehabilitaci i administrativní zázemí, včetně vybavení pro vzdělávání a prezentace. Provoz hiporehabilitace probíhá v 0,5 km vzdáleném jezdeckém areálu se sociálním zázemím, venkovní jezdeckou plochou i krytou jízdárnou.

7.1.2 Poslání sdružení

Posláním sdružení je pomoc zejména zdravotně či sociálně znevýhodněným osobám při zkvalitňování jejich života a začleňování do společnosti.

7.1.3 Cíl sdružení

Cílem sdružení je:

- zlepšit nebo udržet zdravotní stav uživatelů služeb formou odborných terapií;
- zlepšit kvalitu života zdravotně handicapovaných nebo jinak znevýhodněných osob a jejich rodin;
- pomoci začlenit uživatele služeb do běžného života;
- výchovně působit v oblasti prevence sociálně patologických jevů;
- umožnit využití volného času;
- vzdělávat a informovat laickou i odbornou veřejnost v oblasti neziskového sektoru a sociálně zdravotních služeb;
- spolupracovat při dosahování cílů se všemi institucemi, orgány státní správy a samosprávy, fyzickými a právníckými osobami.

Zásadním pravidlem pro všechny činnosti organizace je důraz na odbornost pracovního týmu s individuálním přístupem ke každému dítěti a jeho rodině. Působnost organizace je celostátní, se snahou pomoci každému, kdo se na ni obrátí. Význam je však kladen též na aktivity regionální.

Cílovou skupinu představují osoby se zdravotním handicapem (tělesné, mentální, smyslové, duševní nebo kombinované postižení) či jiným znevýhodněním (ohrožené sociálním vyloučením nebo delikvencí) i jejich rodinní příslušníci, bez věkového omezení.

7.1.4 Aktivity se psem - canisterapie

Sdružení praktikuje aktivity se psem - canisterapii - již desátým rokem a patří k tvůrcům první české metodiky canisterapie. Canisterapeutický tým je tvořen odborníky z oblasti sociální práce, psychologie, speciální pedagogiky, fyzioterapie, kynologie a zkušenými canisterapeutickými psy plemen: zlatý retriever, šeltie, hovawart, border kolie, anglický kokršpaněl a malý hrubosrstý vendéenský basset. Zaměstnanci Sdružení PIAFA,

kteří pracují v rámci aktivit se psem – canisterapie, mají absolvovaný kurz „*Pracovník se specializací pro oblast canisterapie*“ na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

Aktivity se psem jsou v rámci poskytovaných sociálních služeb využívány širokým spektrem institucí i jednotlivců. Sdružení navštěvuje např. centra a zařízení pro seniory a osoby se zdravotním postižením, speciální a základní školy, ústavy sociální péče, mateřská centra apod. Pracuje formou skupinové i individuální canisterapie.

Vlastní prostory sdružení využívá pro individuální práci s uživateli služeb (nejčastěji pro tzv. polohování) nebo skupinové volnočasové aktivity pro děti se specifickými problémy. Pravidelně pořádá semináře s canisterapeutickou tematikou. Aktivity se psem – canisterapie - jsou nedílnou součástí letních pobytových táborů a rekondičních pobytů pro zdravotně postižené děti (<http://www.piafa.cz/>).

7.2 Základní škola Morávková ve Vyškově

Jedná se o základní školu se žáky od 1. do 9. třídy. Nový školní vzdělávací program školy je zaměřen na vzdělávání v souvislostech. Je doplněn např. o školu v přírodě, výjezdy do zahraničí, lyžařské výcvikové kurzy, výuku plavání, sportovní dny, žakovské jarmarky. Škola i školní družina nabízejí celou řadu zájmových kroužků.

Na prvním stupni využívají prvky projektu „*Tvořivá škola*“, na druhém stupni je zavedena ve vzdělávacím programu rozšířená výuka informatiky. Školní vzdělávací program na prvním stupni nabízí prvky tzv. činnostního učení, a to v projektu „*Občan rozvíjí výchovu k občanství*“. Běžná výuka je doplňována nabídkou předmětů, mezi které patří např. informatika a angličtina pro nejmenší. Škola poskytuje péči i dětem s vadami řeči.

Základní škola v každém školním roce otevírá specializované třídy pro žáky 6. tříd se specifickými vývojovými poruchami učení, tj. dyslexií, dysgrafií, dysortografií a dyskalkulií. Návaznost vzdělávání v těchto třídách je zajištěna až do 9. ročníku. Žákům těchto tříd je určen dlouhodobý projekt „*Canisterapie*“. Cílem projektu je využití canisterapie a komunikačních technik ve vzdělávání u žáků s vývojovými poruchami učení.

7.3 Metoda pozorování

„Pozorování znamená sledování činností lidí, záznam nebo popis této činnosti a její hodnocení.“ (Gavora, 1996, s. 16).

Gavora (1996) popisuje dva způsoby pozorování – strukturovaný a nestrukturovaný.

U strukturovaného způsobu má pozorovatel předem stanovený pozorovací systém, který vede k přesnému zmapování a vyhodnocení pozorované skutečnosti a rozčleňuje pozorovanou realitu na předem stanové kategorie.

Nestrukturovaný způsob umožňuje pozorovateli vstoupit do pozorování bez předem připraveného systému. Tento způsob umožňuje odhalovat nové, nepředpokládané, popř. skryté jevy a souvislosti.

Jako metodu zjištění působení canisterapie na zlepšení vztahů ve skupině dětí jsem použila metodu nestrukturovaného pozorování, konkrétně výběr vzorku událostí. Soustředila jsem se na vnější projevy chování. Ve třech případech jsem rozebrala vývoj chování dětí během canisterapie, který jsem zakončila vyhodnocením.

7.4 Canisterapeutická stáž

Poznatky uvedené v této kapitole jsem získala na hodinách skupinové canisterapie, kterou pro Základní školu Morávková ve Vyškově, konkrétně pro žáky třídy se specifickými poruchami učení, zajistilo Sdružení PIAFA ve Vyškově. Všem dětem, které se canisterapie zúčastnily, byla zaručena anonymita. Z tohoto důvodu byla z textu vyňata jejich jména.

Účast na hodinách canisterapie nebyla povinná a byla pojata zábavnou formou jako způsob odreagování dětí. Cílem canisterapie bylo zklidnění hyperaktivních dětí, posílení jejich sebevědomí, navázání kamarádských vztahů, což mělo vést ke zlepšení vztahů ve třídě. Canisterapie probíhala pod vedením 3 pracovníků sdružení ve složení vedoucí canisterapeutického týmu (dále jen vedoucí týmu) a dvě canisterapeutky. Pro hodiny skupinové canisterapie byla vyčleněna herna základní školy.

Skupinová canisterapie se uskutečnila ve dnech 16. dubna až 21. května 2009. Canisterapie se zúčastnilo 14 dětí 6. třídy, která se specializuje na poruchy učení. Jednalo se o 11 chlapců a 3 dívky ve věku 12 – 13 let. Každý žák, který se hodin canisterapie zúčastnil, byl navržen třídním učitelem. Aby byla zaručena informovanost rodičů, popřípadě zákonných

zástupců, museli žáci předložit jejich písemný souhlas (v jednom případě se stalo, že žák rómského původu, který byl navržen třídním učitelem a chtěl se canisterapie zúčastnit, nedostal od matky souhlas, a proto nemohl být do canisterapie zapojen).

Účast na hodinách canisterapie nebyla bezplatná. Poplatek byl rozdělen na část, kterou hradila škola a část, kterou zaplatili rodiče zúčastněných žáků.

Na canisterapii se podílelo celkem 7 canisterapeutických psů – 2 zlatí retrievři Farbie a Hessy, hovawart Pluto, labradorští retrievři Bella a Tassy, vendéenský hrubosrstý basset Tereza a anglický kokršpaněl Ceri. Všichni tito psi prošli canisterapeutickým výcvikem se závěrečnými zkouškami. U her bylo použito metody AAA⁸. Psi buď se aktivně zapojovali do her nebo svou přítomností působili k uvolnění atmosféry mezi žáky (Velemínský a kol., 2007, s. 93-96).

Skupinová canisterapie probíhala v době vyučování od 9 do 11.45 hodin v tělocvičně školy. Z předmětů, které byly v době konání skupinové canisterapie zařazeny do rozvrhu, si žáci nahrazovali pouze hodinu přírodopisu.

Každá skupinová canisterapie byla dvouhodinová, po 45 minutách měli žáci přestávku, během které museli odejít z místnosti. Mohli se proběhnout po dvoře buď sami, nebo se psy.

7.4.1 Charakteristika žáků

V tabulce č. 1 je uvedena stručná charakteristika žáků, kterou jsem zpracovala na základě vlastního pozorování během absolvované stáže (od 16. 4. do 21. 5. 2009). Terminologii jsem použila z knihy *Nesoustředěné a neklidné dítě ve škole* (Riefová, 1999, s. 17 – 18). Jména dívek jsou označena D1 – D3, jména chlapců Ch1 – Ch11.

Tabulka č. 1 – charakteristika žáků

<i>Jméno</i>	<i>Věk</i>	<i>Charakteristika</i>
D1	12	Potíže se zaměřením a udržením pozornosti, potíže se samostatnou prací. Ochota plnit úkoly, méně komunikativní.

⁸ viz s. 43

<i>Jméno</i>	<i>Věk</i>	<i>Charakteristika</i>
D2	12	Vypínání pozornosti, nevyrovnaný výkon v práci – jednou schopna úkol splnit, podruhé ne. Komunikativní. Ochota pracovat v kolektivu.
D3	13	Problémy s nasloucháním a s plněním pokynů. Vypínání pozornosti, nedostatečná sebeúcta, zakřiknutost. Obava z vystoupení před kolektivem. Strach ze psů – špatná zkušenost z dětství.
Ch1	12	Problémy s nasloucháním, snadná rozptýlitelnost, nevyrovnanost v plnění úkolů, vysoká míra aktivity, snaha být v neustálém pohybu, neschopnost setrvat na místě. Komunikativní.
Ch2	12	Přátelskost, komunikativnost, ochota spolupracovat, malá sebeúcta.
Ch3	12	Potíže se soustředěním, problémy s nasloucháním a plněním úkolů, nevyrovnaný výkon při práci, malá sebeúcta. Snaha zalíbit se ostatním. Ochota zapojovat se do kolektivních her.
Ch4	12	Impulzivita a malé sebeovládání, vysoká míra aktivity, nesoustředěnost, potíže s přechodem k jiné činnosti. Neustálá snaha „předvádět se“. Sociální nevyzrálost. Komunikativní.
Ch5	12	Malá sebeúcta, frustrovaná, vypínání pozornosti, nevyrovnaný výkon při práci. Komunikativnost na nižším stupni. Obava z vystoupení před kolektivem.
Ch6	12	Potíže se soustředěním ke splnění úkolu, vysoká míra aktivity, malé sebeovládání. Snadná rozptýlitelnost vnějšími podněty. Nadměrné mluvení, skákání do řeči, „předvádění se“.
Ch7	13	Problémy s nasloucháním, nevyrovnaný výkon v plnění úkolů, potíže se samostatnou prací, vypínání pozornosti. Komunikativnost na nižším stupni. Obava z vystoupení před kolektivem.
Ch8	13	Agresivní chování, vůdcovské sklony, potíže s přechodem k jiné činnosti, nedostatečné studijní dovednosti. Malé sebeovládání. Neochota zapojovat se do kolektivních činností, snaha o manipulaci s ostatními dětmi.
Ch9	12	Malá sebeúcta, frustrovaná, poddajnost k autoritě, potíže se samostatnou prací, nevyrovnaný výkon v práci, nedostatečné studijní dovednosti.
Ch10	12	Zapojování se do fyzicky nebezpečných činností s cílem upoutat pozornost, impulzivita a malé sebeovládání. Nevyrovnaný výkon v práci.

<i>Jméno</i>	<i>Věk</i>	<i>Charakteristika</i>
Ch11	12	Potíže se soustředěním na úkol, vysoká míra aktivity, malé sebeovládání. Snadná rozptýlitelnost vnějšími podněty. Nadměrné mluvení, skákání do řeči, „předvádění se“. Potíže s přechodem k jiné činnosti. Komunikativní.

7.4.2 Stáž na Základní škole Morávková ve Vyškově

V době od 16. dubna do 21. května 2009 mi Sdružení PIAFA umožnilo absolvovat stáž týkající se skupinové canisterapie v kolektivu 14 žáků navštěvujících 6. třídu, která se specializuje na žáky se specifickými poruchami učení.

9. dubna 2009 – Úvodní setkání

Tento den se konalo úvodní setkání canisterapeutického týmu se žáky základní školy. Vedoucí týmu se společně s canisterapeutickými pracovníci žákům představily a vedoucí týmu je seznámila s programem jednotlivých hodin. Žáci vyplnili připravené dotazníky. Na jejich základě byly stanoveny konkrétní cíle, které posloužily k vypracování edukačního plánu - dosažení vzájemné spolupráce, dodržování stanovených pravidel, zapojení do kolektivních činností a schopnost komunikace.

16. dubna 2009 – 1. hodina

Na úvod první hodiny skupinové canisterapie se všichni navzájem pozdravili a dohodli se, že se budou oslovovat křestními jmény. Vedoucí týmu žáky seznámila se jmény psů a na tabuli napsala program: „Kutálená“, „Hra na upíry“, „Komunitní kruh“, „Kytička přátelství“ a „Ojídačka“.

Hra „**Kutálená**“ spočívala v tom, že se žáci posadili do kruhu na molitanové podložky a posílali si míč. Pravidlem hry bylo, že přihrávající hráč zavolal na kamaráda, kterému míč posílal. Uprostřed kruhu byli psi, kteří míč chytali. Hráči se snažili posílat míč tak rychle, aby jej psi nechytili. Hráčům byl umožněn bližší kontakt s psy, což mělo odstranit počáteční zábrany.

Druhým bodem byla hra nazvaná „**Komunitní kruh**“. Této hry se psi aktivně neúčastnili, žáci je však mohli mít u sebe. Žáci stále seděli v kruhu. Vedoucí týmu jim vysvětlila, proč za nimi canisterapeutky přišly, jaký má skupinová canisterapie smysl, v čem

má pomáhat. Objasnila pojmy „komunikace“, „komunita“ a seznámila je se čtyřmi základními pravidly komunitního kruhu: pravidlo naslouchání, právo zdržet se, neodpovědět, pravidlo úcty, pravidlo diskrétnosti, zachování soukromí. Při té příležitosti otevřela debatu, ve které žáci sdělovali své zkušenosti se psy, své pocity, které mají při kontaktu se psem. Skupina spolupracovala poměrně dobře, zapojili se všichni žáci. Při hře se ukázalo, že někteří žáci byli zdrženlivější, až zakřiknutí. Jiní žáci byli zase až příliš aktivní, měli problém s udržením pozornosti, neradi poslouchali a nerespektovali druhé. Byla zde patrná hranice mezi chlapci a děvčaty. Hra měla za úkol zbavit žáky ostychu před kolektivem, možnost uvědomit si vlastní identitu, posílit svoje sebevědomí, naučit se vzájemné toleranci.

Následovala „**Hra na upíra**“. Během této hry psi chodili volně po místnosti a dotvářeli atmosféru. Smyslem hry bylo procvičit si postřeh, rychlou reakci, pohyblivost. Tentokrát hráči v kruhu stáli. Prvním „upírem“ byla pracovnice sdružení. Postavila se do kruhu a s předpaženými rukama se blížila k hráči, kterého si vybrala za „oběť“ a naznačovala, že jej chytí za krk a vysaje z něj krev. Oběť se mohla zachránit tím, že upřela pohled na některého ze spoluhráčů v kruhu, čímž jej vyzvala, aby zvolal její jméno a tím ji zachránil. Pokud se jí podařilo zvolat dříve, než ji upír chytil za krk, byla zachráněna. Upír se musel otočit a vybrat si jinou oběť. Pokud ovšem spoluhráč zvolal jméno později, než byla oběť lapena, byl hráč – oběť ze hry vyřazen. Zbylí hráči začínali novou hru. Tato hra procvičovala jak postřeh, rychlou reakci a pohyblivost, tak i komunikaci s ostatními.

Další hrou byla „**Kytička přátelství**“. I v této hře byli psi „pasivními diváky“. Cílem této hry bylo, aby si každý žák vybral někoho z kolektivu a označil jej za svého kamaráda. Hráči nakreslili kytíčku, přičemž střed představovalo jejich já a okvětní lístky jejich kamarády. Na závěr každý položil kytíčku na balicí papír. Vybral si takové místo, kde se cítí dobře, kam patří. Skupina tak představovala rozkvetlou louku, kde kytíčky představovaly přátelské vztahy. Žádný z žáků nezůstal bez kytíčky.

Jako zábavná forma ukončení terapie byla zařazena „**Ojídačka**“. Jedna z canisterapeutek odešla se psy ven z tělocvičny. Hráči si mohli sednout, lehnout nebo mohli stát. Každý hráč dostal dva piškoty a ty u sebe schovat. Potom se psi vrátili, obcházel hráče a schované piškoty hledali. Tato hra měla odbourat případný strach ze psů. Ne všichni hráči se

cítili zcela uvolněně, když k nim psi přišli. Kromě dívky D3⁹ však žádný účast na této hře neodmítl.

23. dubna 2009 – 2. hodina

Hodina byla zahájena přivítáním, připomenutím si všech jmen – žáků i psů. Program hodiny opět napsala vedoucí týmu na tabuli – „Kutálená“, „Bomba“, „Komunitní kruh“, „Kdo je kdo“, „Hra s padákem“ a „Ojídačka“. Na žácích bylo vidět, že se na canisterapii těšili.

Úvodní hrou byla opět „**Kutálená**“. Canisterapeutka žáky vyzvala, aby zopakovali pravidla hry. Žáci se navzájem doplňovali.

„**Komunitní kruh**“, kdy psi leželi mezi žáky, byl zahájen zopakováním pravidel komunikace - každý má právo říct svůj názor, právo zdržet se slova a právo být vyslechnut. Vedoucí týmu položila žákům otázku, zda chtějí společně komunikovat. Všichni se vyjádřili kladně. Dalším tématem bylo zamyslet se nad otázkou: „Co mi udělá radost“. Žáci bez problémů odpovídali.

Následovala hra „**Bomba**“. V této hře opět hráči seděli v kruhu. Tentokrát si posílali 2 míčky a psi je opět měli chytat. V případě, kdy se oba míčky střetly, staly se „bombou“, která způsobila „výbuch“. Ten, u něhož míčky „vybuchly“, musel splnit nějaký úkol, např. vybrat si psa, dát mu povel nebo udělat 10 dřepů. Hra umožnila procvičení pohotovosti, postřehu, odbourávání strachu z kontaktu se psy.

„**Kdo je kdo**“ – Tato hra se skládala ze dvou částí. V první vedoucí týmu zadala jednomu z žáků vybrat si buď předmět, psa, nebo jiné dítě. Ostatní hráči si zakryli oči. Úkol spočíval v tom, že zvolený žák měl popsat vybraný předmět, psa nebo jiného žáka tak, aby ostatní, kteří se nedívali, poznali, o co nebo o koho jde. Ve druhé části si jeden z žáků zavázal oči a měl poznat, na co sahá, kdo to je. Tato hra měla za cíl procvičit jemnou motoriku, všímavost, paměť, schopnost vyjadřovat se srozumitelně.

Při „**Hře s padákem**“ byl použit skutečný padák. Hra měla 3 varianty:

1. Hráči se rovnoměrně rozestoupili kolem padáku, na kterém byly položeny míčky. Padák zvedali a spouštěli tak, aby se míčky dostaly do středu padáku, kde byl otvor, kterým míčky vypadávaly ven.

⁹ viz s. 59

2. Hráči opět stáli kolem padáku. Plynule jej zvedali a spouštěli a vybraní hráči měli za úkol pod zvednutým padákem podběhnout. Podbíhat mohli i psi.
3. Hráči uchopili padák oběma rukama. Terapeutka určila prvního hráče, který dřepnul a hned se zase vzpřímil. Tak se postupně střídali všichni hráči, až vytvořili mexickou vlnu.

Úkolem této hry bylo procvičení prostorové orientace, pohotovosti, postřehu, navázání vzájemné spolupráce.

Na závěr této hodiny byla opět pro uvolnění použita „**Ojídačka**“.

30. dubna 2009 – 3. hodina

Hodina byla opět zahájena přivítáním. Mezi žáky panovala dobrá nálada. Vedoucí týmu je seznámila s novými psy a s programem hodiny, s hrami: „Všichni do tunelu“, „Komunitní kruh“, „Po mé pravé ruce si sedne“, „Zpravodaj“ a „Ojídačka“.

Hra „**Všichni do tunelu**“ byla založena na přímé spolupráci žáků a psů. Hráči utvořili 3 družstva, která si pojmenovali. Tato hra měla dvě obměny. V první variantě tvořili tunel větší psi. Terapeutky se postavily proti hlavám psů a dohlížely na to, aby psi v postojí vydrželi. Žáci se postavili do řady a jeden po druhém psa podlézali. Družstva mezi sebou bojovala o nejrychlejší čas. Tato hra měla žákům umožnit navázat přímý kontakt se psy.

Na úvod „**Komunitního kruhu**“ vedoucí týmu zopakovala práva komunikace – právo říct svůj názor, právo být vyslechnut a právo zdržet se. Žáci dostali otázku: „Co je na jejich třídě super“. Odpovídali, že legrace, kamarádi, výlety. Potom byla žákům dána možnost, aby se zeptali, co je zajímavé. Dohodli se na otázce: „Kolik je komu let“. Na tuto otázku odpověděli jak terapeutky za sebe i za psy, tak i jednotliví žáci. Další otázka se týkala toho, co mají žáci nejraději doma. Odpovídali, že televizi, DVD, počítač, zvířata, ale i domácí pohodu, když se rodiče nehádají. Tady žáci zjišťovali, že jejich odpovědi nejsou negativně hodnoceny, že se mohou vyjadřovat volně, že je za odpovědi nikdo nekritizuje.

Při hře „**Po mé pravé ruce si sedne**“ seděli hráči v kruhu. Terapeutka měla po pravé straně volnou židli. Úkolem hráče bylo předat někomu hezké poselství a přivolat ho k sobě slovy: „Chci, aby sis vedle mě sedl“, a sdělit důvod, proč si vybral právě tohoto spoluhráče. Hráč, u něhož se uvolnila židle po pravé ruce, pokračoval dál. Hráči si za přitele mohli vybrat i některého ze psů. Dětem bylo umožněno vyjádřit se, koho považují za svého přítele, popř. s kým se chtějí přátelit. Cílem bylo posílení sebevědomí, vyjádření vlastního názoru.

„**Zpravodaj**“ byla hra, při které vedoucí týmu náhodným výběrem vytvořila ze všech hráčů dvojice. Hráči si navzájem kladli otázky, na které museli pravdivě odpovědět. Pokud odpovědět nechtěli, mohli se na základě pravidla komunitního kruhu zdržet. Tato hra dětem umožnila sdílet emoce, učit se naslouchat i být vyslechnut, samostatně se vyjadřovat.

7. května 2009 – 4. hodina

Po úvodním přivítání si žáci zopakovali jména psů. Vedoucí týmu opět napsala program hodiny, která se skládala ze dvou „Komunitních kruhů“, „Soutěže družstev BU – KU – HU“, „Zpravodaje“ a „Ojídačky“.

V rámci prvního „**Komunitního kruhu**“ žáci odpovídali na otázku: „Co mi udělalo radost, co mě naštvalo“. Toto téma umožnilo dětem vnímat vzájemné odlišnosti, respektovat je a nacvičovat vzájemnou úctu a důvěru.

„**Soutěž družstev BU - KU – HU**“ byla založena na spolupráci dětí v družstvech. Ta byla pojmenována BU, KU a HU. Každé družstvo mělo mimicky znázornit nějaký pocit. První družstvo mělo projevovat radost, druhé smutek a třetí zlobení se. Zbývající družstva měla tyto pocity poznat. Dále mělo každé družstvo ze svého středu vybrat vyslance a stejným způsobem mu vysvětlit, jaký úkol má splnit. Činnosti, které žáci znázorňovali, byly celkem 3. Vyslanec měl dát psovi piškot, napsat své jméno, vzít kroužek a navléct si jej na ruku. Za každou správnou odpověď družstvo získalo bod. Na závěr byla všechna družstva vyhodnocena. Touto hrou žáci nacvičovali postřeh, vnímavost, soudržnost.

Stejně jako v minulé hodině byla zařazena hra „**Zpravodaj**“.

Ve druhém „**Komunitním kruhu**“ si žáci zahráli na „Křeslo pro hosta“. Byl vybrán jeden hráč - host, který do křesla usedl, jeden reportér, který kladl otázky. Zbývající hráči společně se psy tvořili publikum. Reportér i host si předem připravili, jak otázky, tak i odpovědi. Toto se opakovalo celkem třikrát, vždy s jiným hostem a jiným reportérem. Tato aktivita měla žákům umožnit odstranění obav z řečnického projevu před kolektivem a posílit jejich sebedůvěru.

I tato hodina byla zakončena „**Ojídačkou**“.

14. května 2009 – 5. hodina

Po tradičním úvodním přivítání se žáci seznámili s programem této hodiny. Jednalo se o hry „Komunitní kruh“, „Povelovou techniku“, „Kutálenou“, „Komín“ a závěrečnou „Ojídačku“.

Na úvod hodiny měli žáci v rámci „**Komunitního kruhu**“ odpovědět na to, co se komu v poslední době stalo dobrého a co špatného. Toto mělo navodit atmosféru k projednávání druhého tématu. Žáci se měli rozhodnout, zda na poslední hodinu pozvat chlapce, kterému matka neumožnila účast na skupinové canisterapii.

Hra „**Povelová technika**“ byla založena na schopnosti žáků komunikovat se psy. Hráči seděli v kruhu, do jehož středu terapeutka nasypala nastříhané papírky, na jejichž spodní straně byly napsány povel „down“, „nesmíš“, „štěkej“, „přines“, „sedni“, „tunel“, „otoč se“, „nazdar“, „lehni“. Terapeutka předvedla povel přímo se psy. Potom si každý hráč vytáhl papírek s povel a pokoušel se navázat kontakt se psem. Pouze povel „štěkej“ byl vyřazen kvůli dívce, která se psů bála. 4 žáci se této činnosti nechtěli zúčastnit. Důvod neudali. Při této aktivitě žáci poznali, že pes není jen na hraní, že se s ním dá komunikovat i jinak.

Při hře „**Komín**“ byly žáci rozděleni do 4 družstev po 3 hráčích. Psi pouze „přihlíželi“. Každé družstvo dostalo noviny, špejle a lepidlo. Soutěžilo se o to, kdo za 10 minut postaví co nejvyšší komín. Hráči zvolili různé varianty. Někteří noviny zmačkali a postupně je na sebe lepili. Další vytvořili základnu ze špejlí, na které lepili noviny. Po postavení komínů se hráči měli zamyslet, jakou roli kdo v týmu zastával. Kdo byl myslitel, organizátor a kdo týmový hráč. Hráči správně označili jednotlivé funkce. Kdo vzhled komínu navrhl, byl myslitel, kdo práci řídil, byl organizátor, a kdo pracoval, patřil mezi týmové hráče. Někteří žáci zastávali dvě funkce najednou, někteří pouze přihlíželi, nespolupracovali, jiní pracovali raději sami. Tato hra měla přispět k tomu, aby se žáci naučili o práci dělit, spolupracovali v týmech.

Na závěr byla opět zařazena „**Ojídačka**“.

21. května 2009 – 6. hodina

Na závěrečnou hodinu byl prizván chlapec, který se nemohl celé skupinové canisterapie zúčastnit. Program se skládal z her „Evoluce“, „Hra na čaroděje“, „Komunitní kruh“, „Tunel pro Pluta“ a „Ojídačka“.

Úvodní hrou byla „**Evoluce**“. Vedoucí týmu vysvětlila hráčům pojem evoluce. Na základě toho měli říct, z čeho a jak se rodí ryba, kuře, pes, opice, člověk. Žáci se aktivně zapojovali. Vedoucí canisterapeutka hráče vyzvala, aby na přítomných psech vyjmenovali rozdíly mezi psem a fenou. Tato hra sloužila k tomu, aby si žáci uvědomili rozdíly ve vývoji jednotlivých živočišných druhů a člověka.

Pokračovala „**Hra na čaroděje**“, kdy si žáci si zvolili jednoho hráče, který představoval čaroděje a měl svůj dům. Ten tvořila deka přehozená přes dvě židle. Hráči si vytvořili týmy, které měly své území na různých místech herny. Členem týmu byl i pes, který území hlídal. Každý tým si vybral nějaké předměty, které představovaly jeho poklad. Ty uložil u čaroděje, který je měl chránit. Hráči ze zbývajících týmů se snažili k čaroději dostat, předměty sebrat a odnést na své území. Čaroděj se nesměl vzdálit od svého domu na více než 1 metr. Jednotlivé týmy se střídaly. Tato hra byla zaměřena na bystrost, rychlost a obratnost.

Předposlední hrou byl „**Tunel pro Pluta**“. Žáci se postavili proti sobě, chytli se za ruce a vytvořili bránu. Pes Pluto procházel branou sem a tam. Vždy, když prošel, si žáci dřepi a jakmile se vracel, znovu bránu utvořili. Hra posloužila k tomu, aby žáci spolupracovali, předvedli svoji pohotovost a aby psovi umožnili hladký a bezpečný pohyb tunelem.

Následovala tradiční „**Ojídačka**“.

Na závěr celého cyklu skupinové canisterapie se canisterapeutky se žáky rozloučily a rozdaly jim předem připravené dárky, které jim měly připomínat účast na canisterapeutických hodinách.

7.4.3 Zhodnocení průběhu skupinové canisterapie na ZŠ Morávková ve Vyškově

Při pozorování chování žáků v průběhu jednotlivých hodin skupinové canisterapie bylo patrné, že přítomnost psů pozitivně ovlivnila jejich chování. Připravené hry, jak samotných žáků nebo za účasti psů, napomohly k uvolnění počáteční napjatější atmosféry v třídním kolektivu a ke zlepšení chování žáků k sobě navzájem.

7.4.4 Výběr vzorku

Ze zúčastněných žáků jsem si za vzorek pozorování jsem vybrala 1 dívku a 2 chlapce, kteří se určitým způsobem odlišovali od ostatních spolužáků. Při výběru jsem vycházela z charakteristik jednotlivých žáků, které jsou uvedené v tabulce č. 1.

7.4.4.1 Pozorování č. 1 – dívka D3

Dívku, kterou jsem si pro své pozorování vybrala, jsem označila D3. Bylo jí 13 let a byla přítomna na všech hodinách. Měla problémy se soustředěním, nedokázala udržet pozornost při zadávání úkolů. Lehce se dala rozptýlit ruchy z okolí. Byla zakřiknutá, nedokázala se začlenit do kolektivu. Z její malé sebedůvěry pramenil i další problém, kterým bylo vystupování před kolektivem. Byla přítomna situaci, kdy její mladší sestru napadl pes. Od té doby se dívka psů bála.

V prvních třech hodinách byla nepřístupná, odtažitá, nejen k ostatním žákům, ale i vůči canisterapeutkám.

V následující části jsem vybrala vždy jednu hru ze všech 6 canisterapeutických hodin a zaměřila jsem se na reakce této dívky.

V **1. hodině** proběhlo celkem 5 her - „Kutálená“, „Hra na upíry“, „Komunitní kruh“, „Kytička přátelství“ a jako poslední „Ojídačka“. V této hodině jsem se zaměřila na pozorování dívky při „**Hře na upíry**“.

V této hře měla problém s dodržением pravidel hry. Dělal jí potíže pohledem někoho požádat o pomoc, čímž se měla „zachránit“, neboť byla ze začátku nepozorná, styděla se, pokud na ni někdo upřel pohled. Nevšímal si spoluhráčů, kteří se na ni dívali a tím ji žádali o pomoc. Postupem času se začala do hry zapojovat a bylo na ní poznat, že ji pomáhat ostatním bavilo. Většího posunu v získávání sebedůvěry jsem si všimla po každém úspěšném zachránění jí samotné jinými dětmi. Čím déle se tato hra hrála, byla soustředěnější a více spolupracující.

Ve **2. hodině** se hrály hry „Kutálená“, „Bomba“, „Komunitní kruh“, „Kdo je kdo“, „Hra s padákem“ a „Ojídačka“. Tady se budu věnovat hře „**Komunitní kruh**“.

V této hře měla dívka zpočátku velké problémy. Každý žák mohl hovořit o všem, co ho napadlo, přičemž ostatní se měli do komunikace zapojovat. Dívka D3 však byla

nekomunikativní. Obávala se, že se jí ostatní budou posmívat za to, co řekne. Po uplynutí nějaké doby se však začala zapojovat do rozhovorů, dokonce i sama požádala o slovo. Bylo znát, že má radost, že je spokojená, když zjistila, že ji kolektiv bere na vědomí, že je jeho součástí a ne jen na jeho okraji.

Ve **3. hodině** se žáci věnovali hrám „Všichni do tunelu“, „Komunitní kruh“, „Po mé pravé ruce si sedne“, „Zpravodaj“ a „Ojídačka“. Zde bych ráda popsala hru „**Zpravodaj**“.

Jak bylo patrné z předešlých poznatků, hry dívce pomáhaly. Nebyla ještě zcela otevřená a spontánní, ale už reagovala na otázky a byla více soustředěná. Dokonce už na ní byly vidět známky určitě zvědavosti a touhy být součástí kolektivu a sdílet zážitky radostné, ale i vcítit se do těch méně příjemných. Prohlubovalo se tak vztah mezi ní a spoluhráči navzájem. Postupně získávala důvěru v sebe sama i důvěru k ostatním.

Ve **4. hodině** byly na programu hry „Komunitní kruh 1“, „Soutěž družstev BU-KU-HU“, „Zpravodaj“, „Komunitní kruh 2“, „Ojídačka“. Dívčino sebevědomí a strach vystupovat v kolektivu jsem uvedla v popisu předešlých 3 hodin. Hrou, kterou jsem si k pozorování dívky v této hodině vybrala, byla „*Ojídačka*“. Ta měla za úkol odbourávat strach ze psů. Zpočátku se této hry dívka nezúčastňovala, jelikož se bála, aby se jí nestalo to, co její sestře. Časem však zatoužila po kontaktu se psem, viděla, že jí nic nehrozí, že psi jsou mírní, přátelští a to jí dodalo odvahy. Při prvních pokusech ještě vše nevycházelo zcela podle předpokladů. Dívka sebou trhala a odtahovala se před hledajícím čumákem. Zpočátku několikrát tento úkol vzdala a od psa utekla. Po dalším absolvování však už vydržela na místě a i její strach už byl menší.

V **5. hodině** byly žákům nabídnuty následující hry – „Komunitní kruh“, „Povelová technika“, „Kutálená“, „Komín“ a „Ojídačka“.

V tomto případě jsem vybrala hru „**Povelová technika**“, která také mohla dívce pomoci v dalším kroku postupného odstraňování strachu ze psů a mohla ji přesvědčit, že téměř každý pes jde zvládnout, pokud má správný výcvik, péči a lásku člověka. Tady se dívka projevovala už bez ostychu, ne že by se přímo ke zvířeti sehnula a za splněný povel jej objala nebo praktikovala podobný fyzický kontakt za účelem pochvaly, ale už si byla v přístupu ke psovi otevřenější. Už věděla jak dát povel, aby na něj pes reagoval, jak ho odměnit. Bylo vidět, že hodinu od hodiny se tato dívka stává jistější.

V poslední **6. hodině** byly na pořadu dne hry „Evoluce“, „Hra na čaroděje“, „Komunitní kruh“, „Tunel pro Pluta“ a „Ojídačka“.

Zde jsem si vybrala hru, která byla založena na spolupráci a blízkém kontaktu hráčů a psů, a to „**Tunel pro Pluta**“. Tady dívka nebyla v roli pána, který dává povely, jako v minulé hře, zde byla psovi rovnocenným partnerem. Měla za úkol s ním spolupracovat, což jí šlo více než dobře. Úkolem této hry bylo ukázat, že nejen psi jsou tu pro žáky, ale že i oni tu jsou pro psy, čehož si dívka byla vědoma, spolupracovala a pomáhala psovi. Bylo zajímavé sledovat, jak postupně odsouvá své obavy, snaží se užívat si her beze strachu, že ji potká to, co její sestru.

Závěrečné zhodnocení dívky D3:

Tato dívka přišla na skupinovou canisterapii ustrašená, plná obav, s nízkým sebevědomím. Byla vyděšená, když se k ní nějaký pes přiblížil. Dívka se neuměla, možná ani nechtěla prosazovat v kolektivu. Účast na skupinové canisterapii jí pomohla ke zvýšení sebevědomí, lépe řečeno, jí ukázala směr, kterým se má ubírat. Se svým strachem se však utkala statečně.

7.4.4.2 Pozorování č. 2 – chlapec Ch2

Jako druhý subjekt pozorování jsem zvolila chlapce Ch2. Bylo mu 12 let a zúčastnil se 4 hodin z 6. Byl přátelský, komunikativní, ochotný pomáhat ostatním a plnit zadané úkoly, jen měl menší sebevědomí. Stejně jako v předešlém případě, i zde jsem vybrala po jedné hře z každé hodiny canisterapie.

Z **1. hodiny** jsem si vybrala hru „**Kutálená**“. V této hře byl chlapec velice aktivní, přihrával spoluhráčům, bylo vidět, že ho hra baví. Jako jeden z mála se od začátku nebál fyzického kontaktu se psy, choval se k nim s citem a důvěrou. Při hře několikrát dokonce přihrával psům místo spoluhráčům. Po upozornění canisterapeutkou opět hrál podle pravidel. Pohybové a postřehové hry mu problém nedělaly.

V rámci 2. hodiny jsem zvolila hru „**Bomba**“. Zde si chlapec vedl dobře v první části hry, a to v posílání míčů. Spolupracoval s ostatními hráči. Ovšem když se míče střetly a přišlo na plnění úkolů, nebyl si jistý při dávání povelů psům. Mazlení a fyzický kontakt mu problém

nedělal. Ze začátku raději dělal dřepy, než aby rozkazoval. Všimla jsem si, že je typ, který úkoly sám dostává a plní, než aby byl tím, kdo rozkazuje.

V **5. hodině** jsem si vybrala hru „**Komín**“. V této hře si chlapec zvolil funkci stavitele, jelikož si pochyboval, že by dokázal něco sám navrhnout. Avšak jako stavitel se projevoval velmi dobře. Použil k tomu konstrukci ze špejlí a oblepení novin. Skvěle spolupracoval s ostatními hráči v týmu. Měl dobrou prostorovou představivost.

A v poslední **6. hodině** jsem si vybrala hru „**Evoluce**“. V této hře se chlapec Ch2 projevil jako velice sečtělý a bystrý. Na dotazy terapeutky odpovídal pomaleji, avšak správně. Než odpověděl, nebyl si jistý, zda svůj názor má říct, nebo má raději mlčet. Když se mu však věnovalo více pozornosti, dokázal si uvědomit, že si může být jistější a odpovídal stále rychleji. Avšak rychlost neměla vliv na správnost jeho odpovědí.

Závěrečné zhodnocení chlapce Ch2:

Tento chlapec se od začátku jevil jako bezproblémový, spolupracoval a byl komunikativní. Bylo však na něm patrné malé sebevědomí. Nedokázal prosadit svůj názor. Nesměle se projevoval i při udělování povelů psům. Na konci skupinové canisterapie bylo zřejmé, že se již tolik nebojí v kolektivu prosazovat, že se posílilo jeho sebevědomí.

7.4.4.3 Pozorování č. 3 – chlapec Ch4

A jako poslední subjekt k pozorování jsem si zvolila chlapce Ch4. Byl přítomen na 5 hodinách z 6. Byl impulzivní s malým sebeovládáním, hyperaktivní, nesoustředěný. Měl problémy s rychlejším přechodem k jiným úkolům. Neustále se snažil být středem pozornosti, předváděl se, měl představu, že bude obdivován a zapadne do kolektivu. Kolektivní činnosti však nebyl schopen.

Z **1. hodiny** jsem si vybrala jako u Ch2 hru „**Kutálená**“. Při této hře byl chlapec neukázněný. Než zavolal na kamaráda, aby mu přihrál, tak po něm míčem hodil a připadalo mu to nadmíru zábavné. Nebo si hrál s míči sám, žongloval, popř. se věnoval jiné činnosti mimo kolektiv. Byl takovým klaunem skupiny. Ostatní hráči se mu smáli a tím mu dávali další podněty k neposlušnosti. Se psy si hrál, ale nebyl k nim tak ohleduplný jako ostatní žáci. Tahal je za uši, za ocas nebo se je snažil různými pohyby vylekat. Po několikerém napomenutí vedoucí týmu se zklidnil a nakonec byl schopen spolupracovat, nikoliv však natrvalo. Po nějaké době se opět začal chovat neukázněně.

Z programu **2. hodiny** jsem se zaměřila, stejně jako u chlapce Ch2, na hru „**Bomba**“. Zde se chlapec opět choval jako při předešlé hře. Chvíli mu trvalo, než pochopil, že už se nejedná o „Kutálenou“. Potom začal při doteku s míčkem napodobovat zvuky výbuchu a jakoby před ním uskakoval. Míček házet psům, aby si s ním hráli. Canisterapeutky jej napomínaly, snažily se jej uklidnit nejdříve domluvou, poté jej na chvíli posadily mimo kruh, aby hru nenarušoval. Chlapci se to nelíbilo, částečně se uklidnil a začal se zapojovat do hry. Sice pořád dělal nějaké gesta, „obličej“ a byl trochu roztržitější než ostatní hráči, ale už byl ochoten spolupracovat.

Z **3. hodiny** jsem si vybrala hru „**Zpravodaj**“. Jelikož byl tento chlapec velice komunikativní, zaměřila jsem se právě na tuto hru. Chlapec měl opět problémy s přechodem k jiné hře. Zcela správně novou hru nepochopil, chodil mezi spoluhráči, zpovídal je, namísto toho, aby se držel svého partnera z dvojice. Byl trochu nevrlý, když si jej nevšímali ostatní hráči, kteří spolupracovali se svým kolegou ve hře. Snažil se upoutat pozornost pokřikováním. Když mu byl opětovně vysvětlen úkol, tak byl aktivnější ve dvojici, ale zase nechtěl spoluhráče pustit ke slovu.

Z **5. hodiny** jsem věnovala pozornost hře „**Komín**“, kde chlapec v trojici hráčů chtěl zastávat všechny 3 úkony. Jak tvořit samotný návrh, chtěl dávat povely, a dokonce i stavět. To vedlo k tomu, že ostatní hráči s ním nechtěli být v družstvu. Chtěli si také hrát, ale on jim nechtěl dát příležitost. Došlo k malé hádce mezi hráči v jeho skupině. Chlapec Ch4 byl však motivujícím elementem pro ostatní, a do hry se tak zapojili i ti, kteří se zpočátku angažovat nechtěli.

V poslední **6. hodině** jsem se zaměřila na aktivitu se psy ve hře „**Ojídačka**“. Během této hry byl u chlapce patrný pozitivní posun v chování. Projevoval se klidněji a částečně ustoupila jeho snaha předvádět se. Kontakt se psy mu byl příjemný, přestal psy plašit a zlobit.

Závěrečné zhodnocení chlapce Ch4:

Když přišel do kurzu tento chlapec, byl impulzivní, měl malé sebeovládání a projevoval znaky hyperaktivity. Neustále měl touhu se předvádět. Dělal mu problém zaměřit se na jiný úkol, který navazoval na ten předešlý. V průběhu kurzu byl problémový, pomaleji chápal úkoly. Když si ho canisterapeutky začaly více všímat, za každé nevhodné chování jej napomenuly, uklidnil se a zmírnila se jeho snaha o předvádění se. Ke psům se

začal chovat ohleduplněji. Do kolektivu se už nesnažil začlenit jako klaun a vtipálek, ale jako spolupracovník, který může kolektivu pomoci.

8 Vyhodnocení průzkumu

Můj průzkum založený na pozorování žáků během skupinové canisterapie měl za úkol zjistit, zda skupinovou canisterapii lze využít u žáků se specifickými poruchami učení, zda může přítomnost psů ovlivnit vztahy ve skupině.

Na základě pozorování 3 vytipovaných žáků jsem mohla konstatovat, že u nich došlo ke zlepšení v oblasti posílení sebevědomí, zmírnění strachu ze psů i částečné snížení hyperaktivity. Rovněž byl patrný posun v navazování vzájemné komunikace a spolupráce při společných hrách. Na pozitivním výsledku měla podíl jak vedoucí canisterapeutického týmu, tak i ostatní canisterapeutky, které zpracovaly programy jednotlivých hodin. Zařazené hry dovedly žáky upoutat, přítomní psi vnesli do kolektivu uvolnění, dobrou náladu a pocit sounáležitosti (viz dále kapitola Závěr).

I když jsem provedla jen krátkodobý průzkum s omezeným objemem zkoumaného vzorku, je z výsledků pozorování patrné, že pomocí canisterapie lze žáky formovat a stimulovat jejich chování.

ZÁVĚR

Moje diplomová práce nazvaná „*Canisterapie a její vliv na zlepšení vztahů ve skupině dětí*“ nahlíží na canisterapii jako na jednu z forem terapie, která využívá pozitivního působení psa na fyzický, psychický a sociální stav člověka.

Pro zpracování teoretické části diplomové práce jsem využila studium dostupné odborné literatury, internetových zdrojů a poznatků získaných z konzultací s odbornými pracovníky, kteří se terapii za pomoci zvířat věnují. Zúčastnila jsem se semináře na téma „*Pes jako užitečný člen týmu v pedagogických, sociálních a zdravotních zařízeních*“, který dne 19. dubna 2010 pořádal Ústav pedagogiky a sociálních studií na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

Abych se seznámila s canisterapií v praxi, využila jsem poznatků, které jsem získala prostřednictvím stáže pořádané Sdružením PIAFA ve Vyškově. Ke službám, které toto sdružení nabízí, patří i skupinová canisterapie, kterou sdružení každoročně praktikuje i na Základní škole Morávková ve Vyškově.

Jako vzorek pozorování jsem si vybrala žáky 6. třídy se specifickými poruchami učení. Cílem mojí práce bylo zjistit, zda tato podpůrná terapeutická metoda může pozitivně ovlivnit jejich vzájemné vztahy.

Během stáže, která se konala od 16. dubna do 21. května 2009, jsem sledovala žáky při aktivitách, které pro ně připravily canisterapeutky sdružení. Jednalo se celkem o 19 činností, které byly připraveny buď jen pro žáky, za pasivní účasti psů, nebo na hry žáků se psy.

Na úvod svého pozorování jsem provedla stručnou charakteristiku 14 zúčastněných žáků. Jako vzorek pozorování jsem vybrala 3 žáky, 1 dívku a 2 chlapce, kteří se od sebe svým chováním výrazně lišili. Pozorovala jsem jejich chování během všech skupinových canisterapií, kterých se zúčastnili. Došlo u nich k větší motivaci, ke zvýšení koncentrace pozornosti. Bylo patrné posílení vzájemné tolerance a spolupráce v kolektivu. Postupně se odbourávaly problémy s komunikací. Žáci se dokázali více otevřít, mluvit o svých pocitech a vyjádřit před ostatními svůj názor. Bylo u nich patrné zvýšené sebevědomí a sebedůvěra.

Výsledky pozorování, které v diplomové práci prezentuji, poskytují náhled na skutečnost, do jaké míry lze využít canisterapii u žáků se specifickými poruchami učení

v rámci koncepce jejich speciálního vzdělávání a jakým způsobem tato terapie reaguje na potřeby žáků a ovlivňuje jejich chování.

Ze zjištěných výsledků vyplývá, že u sledovaných žáků došlo ke znatelnému posunu v jejich chování. Použití canisterapie splnilo stanovený cíl – pozitivně ovlivnilo jejich vzájemné vztahy.

Canisterapie sice není „všemohoucí“ metoda, má své možnosti a své meze. Jedno však s určitostí říci lze: využívání canisterapie jako podpůrné léčebné metody hraje při formování osobnosti dítěte nezastupitelnou roli. Domnívám se, že obsah a výsledky méj diplomové práce by mohly posloužit k přiblížení metody canisterapie jak širší veřejnosti, rodičům dětí, které trpí specifickými poruchami, tak i ředitelům základních škol se třídami specializujících se na vývojové poruchy učení. Základní přehled o dané problematice by mohli využít i posluchači vysokých škol studujících obory zaměřené na speciální pedagogiku.

Závěrem bych chtěla vzdát hold všem psům, kteří stejně jako ten náš, mají schopnost pomáhat člověku v nejtěžších chvílích života a přinášet trochu světla do zdánlivé beznaděje.

SEZNAM LITERATURY, PRAMENŮ A ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ

a) LITERATURA

ABRANTES, R. *Řeč psů*. 2. vydání. České Budějovice: Dona, 2007. 230 s. ISBN 978-80-7322-110-2.

CÍSAŘOVSKÝ, M. Historie: Lov byl ve středověku výsadou panovníka a šlechty, psy měli i poddaní. *Svět psů* č. 8. Praha: Minerva CZ, s. r. o. 2003. 67 s. ISSN 211-2976.

CÍSAŘOVSKÝ, M. Z historie psiho rodu: Raný středověk. *Svět psů* č. 4. Praha: Minerva CZ, s. r. o. 2003. 65 s. ISSN 211-2976.

EISERTOVÁ, J. Canisterapie ve světle objektivních poznatků - vývoj canisterapie v ČR. In *Sborník z odborné konference – Zooterapie ve zdravotnických zařízeních*. Dobrovolnické centrum FN v Motole: 2008. 33 s.

FOGLE, B. *Všechno o výcviku psa*. 4. vydání. Praha: Cesty 2003. 125 s. ISBN 80-7181-961-1.

GALAJDOVÁ, L. *Pes lékařem lidské duše, aneb canisterapie*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing. 1999. 160 s. ISBN 80-7169-789-3.

GAVORA, P. *Výzkumné metody v pedagogice: Příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1996. 136 s. ISBN 80-85931-15-X.

HOLOUŠOVÁ, D. KROBOTOVÁ, M. *Diplomové a závěrečné práce*. Dotisk 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. 117 s. ISBN 80-244-1237-3.

HORT, V. a kol. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. 1. vydání. Praha: Portál, s. r. o., 2000. 492 s. ISBN 80-7178-472-9.

KARÁSKOVÁ, V., KRAUSOVÁ, A. *Pes a dítě s mentálním postižením*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 27 s. ISBN 80-244-0953-4.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Povídání o canisterapii*. 1. vydání. Vyškov: Sdružení pro pomoc zdravotně postiženým „PIAFA“ ve Vyškově, 2000. 48 s. ISBN 80-238-6089-5.

LACINOVÁ, J.: Situace canisterapie v ČR. In *Sborník příspěvků z mezinárodního semináře o zooterapiích, 27. 6. – 1. 7. 2003 v Brně*. Brno: Sdružení Filia, 2003. 10 s.

- LACINOVÁ, J. Historický vývoj zooterapie a její současný stav. In VELEMÍNSKÝ, M. (ed.). *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Nakladatelství Dona, 2007. 335 s. ISBN 978-80-7322-109-6.
- LEVINSON, Boris M. *Pet-oriented child psychotherapy*. 2. vydání. Springfield: CHARLES C THOMAS • PUBLISHER LTD. 1997. 210 s. ISBN 0-398-06673-6.
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 2. vydání. Praha: Portál, s. r. o, 1999. 143 s. ISBN 80-7178-320-X.
- MELICHÁRKOVÁ, A. Krušný život canisterapeutů v Argentině. *Pes přítel člověka* č. 9, roč. 51. Praha: Pražská vydavatelská společnost, s. r. o. 2006. 90 s. ISSN 0231-5424.
- MOJŽÍŠOVÁ, A., TÓTHOVÁ, V. *Pravda o zooterapii: sborník příspěvků ze dvou celostátních konferencí*. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2003. 63 s. ISBN 80-7040-608-9.
- MÜLLER, O. *Speciálněpedagogické terapie pro výchovné pracovníky*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. 51 s. ISBN 80-244-1205-5.
- NERANDŽIČ, Z. *Animoterapie, aneb Jak nás zvířata umí léčit*. Praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů. 1. vydání. Praha: Albatros, 2006. 159 s. ISBN 80-00-01809-8 .
- PAVLOVIČOVÁ, D. Děti Anupovy. *Pes přítel člověka* č. 10, roč. 13. Praha: Pražská vydavatelská společnost, s. r. o. 2003. 66 s. ISSN 0231-5424.
- PETRŮ, G., KARÁSKOVÁ, V. *Edukační aspekty canisterapie*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. 33 s. ISBN 978-80-244-1957-2.
- PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. vydání. Brno: Paido. 2006. 404 s. ISBN 80-7315-120-0.
- PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. Brno: Paido, 2000. 85 s. ISBN 80-85931-83-4.
- PTÁČEK, R. *Poruchy chování v dětském věku*. 1. vydání. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 24 s. ISBN 80-86991-81-4.
- RIEFOVÁ, S., A. *Nesoustředěné a neklidné dítě ve škole*. 1. vydání. Praha: Portál, 1999. 251 s. ISBN 80-7178-287-4.

SHELDRAKE, R. *Váš pes to ví: jak psi poznají, kdy se jejich pán vrací domů a další neobjasněné schopnosti zvířat*. 1. vydání. Praha: Rybka Publishers, 2003. 331 s. ISBN 80-86182-50-9.

SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 2. vydání. Praha: Portál, 2009. 791 s. ISBN 978-80-7367-566-0.

TRANKOVSKÁ, Z. ml. Asistenční psi mají zázemí. *Pes přítel člověka č. 11*, roč. 48. Praha: Pražská vydavatelská společnost, s. r. o. 2003. 70 s. ISSN 0231-5424.2003

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Dotisk 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 2008. 467 s. ISBN 978-80-246-0956-0.

VELEMÍNSKÝ a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007. 335 s. ISBN 978-80-7322-109-6.

VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika*. 2. vydání. Brno: Paido, 2004. 463 s. ISBN 80-7315-071-9.

VOJTOVÁ, V. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 136 s. ISBN 978-80-210-4573-6.

Wilson, E., O. *Konsilience: jednota vědění: o nezbytnosti sjednocení přírodních a humanitních věd*. 1. vydání. Praha: Lidové noviny, 1999. 379 s. ISBN 80-7106-321-5.

WOLOY, E., M. *Pes a lidská duše*. 1. vydání. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2005. 94 s. ISBN 80-85880-42-3.

Zákon č. 108/2009 Sb., *o sociálních službách*.

Zákon č. 561/2004 Sb., *o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*.

Zákon č. 246/1992 Sb., *na ochranu zvířat proti týrání, v platném znění*.

b) PRAMENY

E-mailová korespondence:

PhDr. Jiřina Lacinová - psycholožka a zakladatelka zooterapie a canisterapie v České republice

Bc. Jitka Jakubíková - pracovnice Sdružení PIAFA

Mgr. Jaroslava Eisertová, Ph.D. - odborná asistentka Centra Zoorehabilitací Ústavu sociální práce Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Rozhovory:

Bc. Jitka Jakubíková - pracovnice Sdružení PIAFA

Bc. Darina Racová - pracovnice Sdružení PIAFA

MUDr. Milada Betlachová - odborná asistentka Katedry fyzioterapie Fakulty tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci

Mgr. Lenka Voráčová - učitelka ZŠ Morávkova ve Vyškově

c) ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Adeteva, chovatelská stanice – Canisterapie.

Dostupné na WWW <<http://www.adeteva.estranky.cz>>.

Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům – O asociaci.

Dostupné na WWW <<http://www.aovz.cz>>.

Aura Canis, o. s. Dostupné na WWW <<http://www.auracanis.cz>>.

Canisterapeutické sazení Jižní Morava – Co je canisterapie.

Dostupné na WWW <<http://canisterapie.mendelu.cz>>.

Cantes o. s. – Canisterapie. Dostupné na WWW <<http://www.cantes.estranky.cz>>.

DELTA SOCIETY, The Human Animal Health Connection - Animal-Assisted Therapy - Animal-Assisted Activities/Therapy 101. Dostupné na WWW <<http://www.deltasociety.org>>.

Dětské integrační centrum a mateřská škola s.r.o. - Nabízené činnosti či služby – Canisterapie.

Dostupné na WWW <<http://www.dic-saop.cz>>.

Dibag – Domácí zvířata – Psi. Dostupné na WWW <<http://www.dibag.cz>>.

ELVA HELP o. s. - Asistenční psi a canisterapie profesionálně.

Dostupné na WWW <<http://www.elvahelp.estranky.cz>>.

ESAAT - European Society for Animal Assisted Therapy.

Dostupné na WWW <<http://www.esaat.org>>.

Fitmin – Chov. Centrum Fitmin – Psi – Canisterapie.

Dostupné na WWW <<http://www.fitmin.cz>>.

Helpnet.cz – Informační portál pro osoby se specifickými potřebami.

Dostupné na WWW <http://www.helpnet.cz>.

Helppes - Centrum výcviku psů pro postižené o. s.

Dostupné na WWW <<http://www.helppes.cz>>.

IAHAIO - International Association of Human-Animal Interaction Organizations.

Dostupné na WWW <<http://www.lahaio.org>>.

Královský pudl CIPÍSEK - Předvýchova psa "asistenta" (vodící, asistenční, terapeutický).

Dostupné na WWW <<http://www.pudlcipisek.estranky.cz>>.

NADATIO SAMARITANUS - SDRUŽENÍ SAMARITÁN o. s., sdružení zdravotní a sociální pomoci. Dostupné na WWW <<http://www.samaritanus.cz>>.

Náruč, denní stacionář – Canisterapie. Dostupné na WWW <<http://os-naruc.cz>>.

Názorně.cz - Podívejte se na tuto ženu - a zapamatujte si ji.

Dostupné na WWW <<http://www.nazorne.cz>>.

Nový věk s. r. o. – Canisterapie. Dostupné na WWW <<http://www.novyvek.cz>>.

Pes přítel člověka – Canisterapie a asistenční psi.

Dostupné na WWW <<http://www.pespriteclloveka.cz>>.

Pomocné tlapky o. p. s. - Terapeutická a společenská činnost (canisterapie).

Dostupné na WWW <<http://archiv.pomocnetlapky.cz>>.

Portál o canisterapii společnosti Podané ruce, o. s.

Dostupné na WWW <<http://www.canisterapie.info>>.

Psi pro život o. s. Dostupné na WWW <<http://www.psiprozivot.cz>>.

Rodina, o dětech a rodičích – Dítě a zvíře. Dostupné na WWW <<http://www.rodina.cz>>.

Sdružení FILIA je občanské sdružení - nestátní, necírkevní, nezisková organizace s humanitárním programem. Dostupné na WWW <<http://www.sdruzenifilia.cz>>.

Sdružení Filia, o. s. - Terapeutická činnost se saňovými psy.

Dostupné na WWW <<http://www.sdruzenifilia.cz/terap.htm>>.

Sdružení PIAFA ve Vyškově. Dostupné na WWW <<http://www.piafa.cz>>.

Sdružení Podané ruce, o. s. Dostupné na WWW <<http://www.podaneruce.cz>>.

Svět zvířat – Zvířata – Psi. Dostupné na WWW <<http://svetzvirat.cz>>.

Svopap vzdělávací centrum s. r. o. Dostupné na WWW <<http://www.svopap.cz>>.

Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík o. s.

Dostupné na WWW <<http://www.canisterapie.org>>.

Wikipedie, otevřená encyklopedie - Canisterapie.

Dostupné na WWW <<http://cs.wikipedia.org>>.

Základní škola Morávková Vyškov. Dostupné na WWW <<http://www.zsmoravkova.vys.cz>>.

Základní škola speciální – Systém ucelené rehabilitace – Canisterapie.

Dostupné na WWW <<http://www.specialniskola.blansko.net>>.

Zoologická zahrada města Brna, příspěvková organizace.

Dostupné na WWW <<http://www.zoobrno.cz>>.

SEZNAM ZKRATEK

a. s.	akciová společnost
AAA	Animal Assisted Activities - činnosti za účasti zvířat
AACR	Animal Assisted Crisis Response - krizová intervence za asistence psa
AAE	Animal Assisted Education - vzdělávání a pomoci psa
AAT	Animal Assisted Therapy – terapie pomocí zvířat
ADD	Attention Deficit Disorder – porucha pozornosti bez hyperaktivity
ADHD	Attention Deficit/Hyperactivity Disorder - poruchy pozornosti provázené hyperaktivitou
AOVZ	Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům
CTA	Canisterapeutická asociace
ČR	Česká republika
D1 – D3	dívka č. 1 až č. 3
ESAAT	European Society for Animal Assisted Therapy - Evropská asociace pro terapii za pomoci zvířat
F 70	lehká mentální retardace
F 71	středně těžká mentální retardace
F 72	těžká mentální retardace
F 73	hluboká mentální retardace
F 78	jiná mentální retardace
F 79	nespecifikovaná mentální retardace
FCI	Fédération Cynologique Internationale - Mezinárodní kynologická federace
Ch1 – Ch10	chlapec č. 1 až č. 10

IAHAIO	International Association of Human-Animal Interaction Organizations – Mezinárodní asociace organizací zabývajících se vztahy mezi člověkem a zvířetem
IQ	inteligenční kvocient
MKN 10	Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (10. revize)
o. p. s.	obecně prospěšná společnost
o. s.	občanské sdružení
s. r. o.	společnost s ručením omezeným
Sb.	sbírka zákonů
WHO	Světová zdravotnická organizace
WWW	World Wide Web - druh služby počítačové sítě internet

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Dagmar Vlková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Drahomíra Holoušová, CSc.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Canisterapie a její vliv na zlepšení vztahů ve skupině dětí
Název v angličtině:	Canisteraphy and its impact on relationship in children group
Anotace práce:	<p>Diplomová práce pojednává o canisterapii jako jednom z druhů zooterapie, a to konkrétně o jejím vlivu na zlepšení vztahů ve skupině dětí. Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou.</p> <p>V teoretické části je popsán vývoj dítěte se specifickými potřebami, význam psa a jeho vliv na vývoj dítěte, historie zooterapie, původ psa a jeho využití v canisterapii, zejména v oblasti zlepšování vztahů mezi dětmi se specifickými potřebami.</p> <p>V praktické části je uvedeno použití canisterapie v praxi, které je založena na konkrétním pozorování vlivu psa na skupinu dětí u žáků 6. třídy základní školy, která se specializuje na poruchy učení.</p>
Klíčová slova:	Vývoj dítěte se specifickými potřebami, mentální retardace dítěte, poruchy chování, prevence, intervence, rehabilitace, vliv psa na vývoj dítěte se specifickými potřebami, zooterapie, canisterapie.

<p>Anotace v angličtině:</p>	<p>The paper deals with the topic of canistherapy, a type of zotherapy, focusing especially on the influence of canistherapy on the improvement of relationships within a group of children. The paper consists of a theoretical and a practical part.</p> <p>In the theoretical part, the following topics are described: the development of a child with special needs; the significance of a dog and its influence on the development of a child; the history of zotherapy; the origin of dogs and their usage in canistherapy, especially with respect to the aspect of improving the relationships of children with special needs.</p> <p>The practical part thematizes the practical use of canistherapy based on concrete observations of the influence of a dog on a group of children. These children are pupils of the sixth grade in a primary school specialized on learning disorders.</p>
<p>Klíčová slova v angličtině:</p>	<p>The development of a child with specific needs, mental retardation of children, behavior disorders, prevention, intervention, rehabilitation, the influence of dogs on the development of children with specific needs, zotherapy, canistherapy.</p>
<p>Rozsah práce:</p>	<p>83</p>
<p>Jazyk práce:</p>	<p>Český</p>